

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Diplomová práce

Bc. Barbora Khomenko

Místo obecné češtiny ve výuce češtiny jako cizího jazyka

The placement of the Common Czech in the teaching Czech as
a foreign language

Praha 2017

Vedoucí práce: doc. PhDr. Milan Hrdlička, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně (pod vedením doc. PhDr. Milana Hrdličky, CSc., kterému tímto děkuji), že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....
Bc. Barbora Khomenko

Abstrakt

Cílem předkládané práce je prostřednictvím dotazníkového šetření zjistit a poté analyzovat, zda dospělí studenti češtiny jako cizího jazyka dokážou rozpoznat variety českého národního jazyka, zda vymezí, kde se s nimi setkávají a zda jsou schopni jazykové prostředky obecné a spisovné češtiny vhodně používat ve vybraných komunikačních situacích. Neméně podstatnou záležitostí je zjištění jejich osobních preferencí při výuce, zda se nespisovnou varietu českého národního jazyka chtějí cíleně učit v institucionalizovaném prostředí či nikoliv. Samotnému dotazníkovému šetření v práci předchází teoretické východisko, ve kterém se zabýváme vymezením obecné a spisovné češtiny a charakteristikou jejich nejfrekventovanějších odlišností. Dílčí součástí práce je pak také stručná analýza vybraného učebního materiálu s přihlédnutím ke způsobu prezentace obecné češtiny. Na základě výsledků dotazníkového šetření pak v závěru práce předkládáme lingvodidaktické doporučení.

Klíčová slova

obecná čeština, spisovná čeština, výuka obecné češtiny, obecná čeština v učebnicích češtiny pro cizince, čeština pro cizince

Abstract

The aim of this thesis is to find out, and then to analyze, whether adult students of Czech as a foreign language can recognize the differences between Literary and Common Czech language, whether they define where they meet them and whether they are able to use the proper words of Literary and Common form of the Czech language appropriately in selected communication situations. Equally important is the discovery of their personal preferences in teaching whether the Common Czech is intended to be taught in an institutionalized environment or not. The questionnaire survey itself is preceded by a theoretical starting point, in which we deal with the definition of Common and Literary Czech language and the characteristics of their most frequent differences. A partial part of the work is also a brief analysis of the selected teaching material, taking into account the way of presentation of Common Czech language. Based on the results of the questionnaire survey, we will present a linguistic recommendation at the end of the work.

Keywords

The Common Czech, literary form of the Czech language, teaching Czech as a foreign language, the Common Czech in the textbooks of Czech for foreigners, Czech for foreigners

Obsah

Úvod	7
I. Český národní jazyk a jeho stratifikace	10
1.1 Vybrané strukturní útvary českého národního jazyka	10
1.1 Spisovná čeština	13
1.2 Obecná čeština	15
1.3 Obecná čeština historicky	19
II. Znaký obecné češtiny	21
2.1 Fonologie	21
2.1.1 Úženi <i>é > í</i>	22
2.1.2 Diftongizace <i>y > ej</i>	22
2.1.3 Užití protetického <i>v-</i>	23
2.1.4 Diftongizace <i>ú > ou</i>	23
2.1.5 Kategorie ostatních hláskových jevů výslovnostního charakteru	23
2.2 Morfologie	24
2.2.1 Podstatná jména	24
2.2.2 Přídavná jména	25
2.2.3 Zájmena	26
2.2.4 Číslovky	26
2.2.5 Slovesa	27
2.3 Syntax	27
2.3.1 Syntaktické rozdíly	28
2.4 Slovní zásoba	29
III. Čeština jako cizí jazyk	30
3.1 Komunikační metoda	31
3.2 Obecná čeština ve výuce češtiny jako cizího jazyka	34
3.3 Způsob prezentace obecné češtiny v učebnicích češtiny pro cizince	38
3.3.1 Učebnice podprahové úrovně	39
3.3.2 Učebnice prahové a vyšší úrovně	48
3.3.3 Shrnutí	53
IV. Charakteristika výzkumu	55
4.1 Cíl výzkumu, hypotézy	55

4.2	Metody sběru dat a charakteristika výzkumného vzorku	56
4.3	Specifikace dotazníku	58
V.	Výsledky výzkumu	60
5.1	Analýza výsledků dotazníkového šetření	60
5.1.1	Otázka 1	60
5.1.2	Otázka 2	61
5.1.3	Otázka 3	62
5.1.4	Otázka 4	64
5.1.5	Otázka 5	65
5.1.6	Otázka 6	66
5.1.7	Otázka 7	67
5.1.8	Otázka 8	68
5.1.9	Otázka 9	69
5.1.10	Otázka 10	70
5.1.11	Otázka 11	71
5.1.12	Otázka 12	73
5.1.13	Otázka 13	74
5.1.14	Otázka 14	75
5.1.15	Otázka 15	76
5.1.16	Otázka 16	79
5.2	Shrnutí výsledků	79
5.3	Lingvodidaktická doporučení	82
Závěr	84
Literatura	85
Přílohy	90
Seznam použitých zkratk	93

Úvod

Předkládaná diplomová práce nese název Místo obecné češtiny ve výuce češtiny jako cizího jazyka a klade si za cíl kvantitativním výzkumem zmapovat současný pohled jinojazyčných mluvčích (v současné době studujících pod vedením lektora) na roli spisovnosti a nespisovnosti ve výuce jazyka a v samotném českém prostředí. Použitou metodou v uvedené práci bylo dotazníkové šetření, výběr vzorku byl skupinový, při kterém jsme oslovili skupiny studentů češtiny jako cizího jazyka na dané úrovni. Administrace tištěných standardizovaných dotazníků probíhala pomocí tazatele - vyučujícího, přičemž bylo zkoumáno, zda oslovení mluvčí dokážou strukturní útvary českého národního jazyka (spisovnou češtinu a češtinu obecnou) rozlišit, kde se s danými útvary setkávají, zda je sami mohou adekvátně používat ve vybraných komunikačních situacích a jaké jsou jejich osobní preference pro výuku obecné češtiny jako cizího jazyka. Do výzkumu byli zahrnuti dospělí studenti českého jazyka s úrovní B2 a C1 dle SERR, Slované i Neslované, studující pod vedením lektora. Samotnému rozboru výsledků dotazníkové sondy předchází teoretická část práce, ve které jsou popsány vybrané strukturní útvary českého národního jazyka, následuje popis morfologických a fonologických odlišností spisovné a obecné češtiny, popis postavení obecné češtiny ve výuce a také přehled prezentace obecné češtiny ve vybraných učebnicích češtiny pro cizince. Popisem strukturních útvarů českého národního jazyka je myšlen popis pouze dvou variet, a to češtiny spisovné a obecné. Teritoriální dialekty jako další útvary jazyka nejsou předmětem zkoumání ani popisu, a v následujícím textu je vždy pod pojmem strukturní útvary myšlena pouze spisovná a obecná čeština.¹

V českém jazykovědném prostředí již existuje určitý počet vědeckých pojednání, statí, článků, diskuzí a polemik na téma obecná čeština ve výuce.² Většina z nich je však přednášena z pozice bohemisty či vyučujícího. Příspěvků, které se věnují pohledu samotných studentů českého jazyka na tuto problematiku, je

¹ Stejně tak bude v následujícím textu zúžen význam slova student či mluvčí. Pokud nebude explicitně uvedeno, bude se vždy jednat o studenta češtiny jako cizího jazyka, jinojazyčného mluvčího.

² viz např. HRONEK, 1985, ADAMOVIČOVÁ; PEŠIČKA, 2006, ŠEBESTA; HÁJKOVÁ, 2008, BOCCOU KESTŘÁNKOVÁ, 2016.

podstatně méně³, přestože při výuce češtiny jako cizího jazyka bychom měli z tohoto pohledu vycházet a potřeby studentů reflektovat. A právě absence výzkumu, který by reprezentoval názor studentů češtiny jako cizího jazyka, byla vzhledem k aktuálnosti tématu hlavní motivací pro zpracování této diplomové práce. Vzhledem k velikosti a složení vzorku nelze výzkumné šetření považovat za zcela reprezentativní a výsledky zobecňovat. Je však vhodné zjištěné výsledky vnímat jako naznačenou tendenci, kterou by bylo vhodné podpořit dalšími detailnějšími průzkumy.

Úvodní část práce se skládá z charakteristiky českého národního jazyka a jeho stratifikace, v popisu klademe důraz především na dvě nejfrekventovanější variety národního jazyka, a to na češtinu spisovnou a obecnou. Společně s kapitolou znaky obecné češtiny pak tvoří teoretické východisko pro tvorbu dotazníku. Právě s přihlédnutím k následujícímu výzkumu se věnujeme detailnímu popisu fonologických, morfologických, syntaktických a lexikálních odlišností spisovné a obecné češtiny. V kapitole Fonologie se zabýváme úžením $e > í$, diftongizací $y > ej$, méně zastoupenou diftongizací $ú > ou$, užití protetického v - a v poslední podkapitole věnujeme prostor také méně početným hláskovým jevům, jako je například vynechání koncového $-l$. Kapitola Morfologie přibližuje odlišnosti zejména v deklinaci adjektiv a zájmen, podkapitolou věnujeme i problematice číslovek a časování sloves. Méně obsáhlá je pak kapitola Syntax a Slovní zásoba, rozsah těchto kapitol není dán menším množstvím obecně českých jevů, ale spíše jejich hůře vymežitelnou podobou a častému překrývání s hovorovou vrstvou spisovného jazyka.

V kapitole Čeština jako cizí jazyk stručně představujeme komunikační metodu jako jedno z možných východisek při výuce češtiny jako cizího jazyka, samostatnou podkapitolu pak věnujeme postavení obecné češtiny ve výuce a poté analyzujeme vybrané učebnice češtiny jako cizího jazyka s důrazem na způsob prezentace obecné češtiny v těchto výukových materiálech.

Následující kapitola je již věnována samotnému výzkumu, přičemž v úvodní části představujeme cíle výzkumu a formulujeme hypotézy. Dále detailněji popisujeme metody sběru dat a charakterizujeme výzkumný vzorek. Samostatnou podkapitolu pak tvoří specifikace dotazníku a jednotlivých otázek v něm obsažených.

³ viz např. J. ŠINDELÁŘOVÁ 2010, M. HRDLÍČKA 2010.

Výsledky výzkumu jsou pak předkládány v samostatné kapitole, kde zjištěná data komentujeme a pro přehlednost uvádíme v jednoduchých tabulkách a grafech. V závěru výzkumné části pak prezentujeme shrnutí výsledků dotazníkového šetření a formulujeme lingvodidaktická doporučení z nich plynoucí.

I. Český národní jazyk a jeho stratifikace

1.1 Vybrané strukturní útvary českého národního jazyka

Národní jazyk obecně je jedním z hlavních reprezentantů národní identity daného národa či státu. Každý z těchto národních jazyků je souhrnem jazykových útvarů, variet, přičemž jednotlivé variety nemají ostré hranice, jsou navzájem propustné a díky neustálému vývoji nestálé. V. Dovalil (2001, s. 176) k termínu varieta uvádí: *"Varieta je koherentní soubor jazykových prvků, které mohou být distribuovány podle kritérií geografických, sociálních nebo funkčních."* Variety s vlastní strukturou označujeme jako útvary strukturní, ostatní útvary mající pouze vlastní prostředky lexikální, případně frazeologické, spadají do kategorie nestrukturních. Nejvýznamnějším strukturním útvarem českého národního jazyka je samozřejmě spisovná čeština ve všech jejích vrstvách⁴. Jedná se o prestižní, kodifikovanou varietu, která je celonárodně platná v oficiální mluvené (veřejná jednání, seriózní zpravodajství aj.) i psané komunikaci (tisk, administrativa, oficiální korespondence aj.). Mezi strukturní jazykové útvary vzhledem k existenci zvukových, slovníkových i mluvnických prostředků také řadíme útvary nespisovné, jako je obecná čeština, interdialekty a teritoriální dialekty. Další nespisovné útvary vymezené sociálně a mající pouze vlastní slovníkové prvky (slang, argot) řadíme mezi útvary nestrukturní.

Český národní jazyk a jeho stratifikace je předmětem vědeckého zkoumání dlouhodobě⁵, přičemž v současné době ustálený model vychází z definice českého národního jazyka jako komplexu strukturních jazykových útvarů, specifických dorozumívacích prostředků (argot, slang) a uzuálních forem řeči (běžná mluva). Toto rozdělení však není dosud kompletně rozvinuto a jednotlivé výrazové prostředky nemají v každé skupině ekvivalent. Tendence jsou spíše opačné, naprostá většina výrazových prostředků spadá pouze do jedné, případně dvou kategorií. M. Hrdlička (2010, s. 52) k uvedenému dodává: *"Závažný komunikační problém české jazykové*

⁴ Vrstva jazykových prostředků knižních, neutrálních a hovorových.

⁵ viz např. S. UTĚŠENÝ 1980, J. CHLOUPEK 1986, J. HRBÁČEK 1994, F. DANĚŠ 1997.

situace spočívá mimo jiné ve skutečnosti, že má mluvčí nezřídka pouze prostředek knižní povahy (např. bychom), anebo jazykový prvek nespisovný (bysme)."

Výše uvedená elementární stratifikace českého národního jazyka, která vymezuje základní složky jazyka jako strukturní a nestrukturní jazykové útvary a uzuální formy řeči je většinou shodně přijímána. Rozkol mezi bohemisty nastává v případě detailního popisu těchto složek, jejich definice, dílčí kategorizace a vymezení vzájemného vztahu a hranic. Především diskuze o vztahu obecné češtiny a spisovného jazyka mají dlouhou historii a částečně je nastíníme v další kapitole této práce, neméně problematické pak může být vymezení hovorové češtiny a běžné mluvy. Situaci komplikuje i mnohdy vágní terminologie. Termín hovorová čeština je v současné bohemistice běžně užíván, jeho chápání však často není jednotné.

První systematický rozbor provedl B. Havránek (1932, s. 32), který ve své stati hovoří o takzvaném hovorovém (konverzačním) funkčním jazyku⁶, přičemž tento hovorový jazyk definuje jako jazyk národní bez užšího místního omezení. V současné terminologii je tento hovorový jazyk vnímán jako obecná čeština a B. Havránek ho charakterizuje jako interdialekt, který uživatelé nářečí používají právě ve smyslu interdialektu, zatímco spisovně hovořící mluvčí hovorový jazyk považují za nespisovnou normu. B. Havránek došel k závěru, že hovorová čeština se sblíží s češtinou obecnou, ale přesto ji nelze klást mimo oblast spisovnosti. P. Sgall (2012, s. 11) uvádí, že tento hovorový jazyk (obecná čeština) zaujímá zvláštní postavení ve srovnání s ostatními interdialekty a čím dál více se rozšiřuje na jejich teritoriu. Z hlediska formy se někdy přibližuje hovorové formě spisovné češtiny, tedy češtině hovorové.

Na práci B. Havránka poté navázal ve svých statích J. Bělič (viz např. 1955 ??? upřesnit), který ovšem zdůraznil regionální užití hovorového jazyka (obecné češtiny) a rozlišuje jej ve dvou typech, přičemž první typ tohoto hovorového jazyka vnímá jako teritoriálně omezený a druhý jako vyšší typ, který se blíží spisovné češtině a je více přijatelný pro nositele moravských nářečí. J. Bělič (1955, s.) dále definuje hovorovou češtinu, a to jako mluvenou formu češtiny spisovné, ve které jsou odstraněny periferní prvky knižní a nářeční. Kriticky se k dané problematice

⁶ B. Havránek vymezil celkem čtyři funkční jazyky, hovorový, pracovní, vědecký a básnický, toto vymezení se stalo základem pozdějšího obecnějšího pojetí funkčního stylu.

vyjádřil F. Daneš (1988, s. 24), který uvádí, že hovorová čeština není samostatnou dílčí varietou a že *"hovorový útvar je jen chimérou či zbožným přáním."* Podle J. Hrbáčka (1994, s. 56) by na hovorovou češtinu mělo být nahlíženo jako na mluvenou formou spisovného jazyka a nespisovné či nekodifikované prvky by se do hovorové češtiny zahrnovat neměly. Vzhledem ke skutečnosti, že se tyto prvky přesto v různé míře objevují, vymezil 1) hovorovou vrstvu prostředků spisovného jazyka, takzvaný hovorový jazyk a 2) hovorovou formu jazykového projevu, neboli hovorový styl.

Hovorový jazyk je pak souborem výrazových prostředků, které představují realizační formu spisovného jazyka a funkčně se přizpůsobují, proto nemohou zahrnovat žádné výrazy nespisovné. Hovorová forma jazykového projevu si volí prvky především z hovorové jazykové vrstvy. J. Hrbáček tuto formu nedefinuje jako funkční styl, ale hovoří o hovorovém stylovém typu, který je typický pro projev jakéhokoliv funkčního stylu za použití hovorových prostředků. Není pak vázán funkcí, ale závislostí na hovorové vrstvě prostředků užitých například při nepřipravených mluvených projevech, do kterých mohou pronikat i prvky nespisovné, především ty, které nemají neutrální protějšek.

Běžná mluva (běžně mluvená čeština, běžně mluvený jazyk) je podoba českého národního jazyka užívaná ve spontánní běžné denní komunikaci zahrnující všechny prostředky národního jazyka, které slouží k běžnému dorozumívání.⁷ Běžná mluva může být realizována strukturním útvarem jako je obecná čeština, jiným interdialektem, případně hovorovou formou jazyka spisovného. J. Hrbáček (1994, s. 56) do běžné mluvy dále řadí *"velmi často projevy jazykově smíšené, které zahrnují v sobě prvky spisovné i nespisovné z nejrůznějších útvarů a v nejrůznějším vzájemném poměru."* Běžná mluva je proměnlivá (regionálně, generačně, sociálně aj.), vzhledem ke své rozsáhlosti a nejednotnosti těžko popsateľná ve smyslu výčtu typických rysů a díky nemožnosti samostatného vymezení se, nespadá mezi strukturní útvary českého národního jazyka a stojí mimo ně. Podle M. Krčmové (1997, s. 169) je však popsateľná a vymeziteľná negativně, tedy výčtem některých typických rysů, které do normy nepatří. Uzavírá, že takové negativní vymezení normy nemůže být na závalu přijetí běžné mluvy, potažmo mluvy městské za další varietu národního jazyka. Tento názor ovšem není brán jako prestižní, častěji se setkáváme s odmítnutím vidět

⁷ viz např. CHLOUPEK 1986.

běžnou mluvu útvarově. V naší práci chápeme běžnou mluvu podle definice M. Čechové a kol. (2003, s. 52) jako soubor jazykových prostředků využívaný při běžné mluvené komunikaci. Pro spisovnou češtinu v mluvené podobě pak užíváme tradiční označení hovorová čeština.

1. 1 Spisovná čeština

Encyklopedický slovník češtiny (2002, s. 90) hovoří o spisovné češtině jako o *"systému jazykových prostředků, které jsou celonárodně užívány především v psané formě a ve veřejných a oficiálních mluvených projevech. Spisovná čeština plní funkci integrační a národně reprezentativní. Je kodifikována v mluvnících, slovnících, v pravidlech pravopisu a výslovnosti. Není homogenní, je bohatě stylově, funkčně i regionálně rozvrstvena"* Spisovná čeština je nejprestižnější útvar českého národního jazyka a plní nejrůznější společenské funkce v mluvené i psané formě. Má nejpropracovanější a nejbohatší výrazové prostředky, největší pozornost a institucionální péči - jako jediný útvar je spisovná čeština kodifikovaná a pro uživatele závazná. Vzhledem k bohatosti prostředků je dále vnitřně členěna na tři základní vrstvy, do kterých se zahrnují jazykové prostředky lexikální, gramatické a zvukové.

1) Knižní prostředky jsou specifické pro psané jazykové projevy oficiálního charakteru, případně pro vysoce oficiální projevy mluvené. Pro běžné neveřejné mluvené projevy se nehodí, nejsou vhodné ani pro spontánní projevy. Nesplývají s prostředky archaickými, ale vzhledem k jazykové elasticitě a vývoji se v ně mohou časem změnit.

2) Neutrální jsou základním prvkem pro bezpříznakové mluvené i psané projevy a do této skupiny se zahrnuje velká většina všech spisovných prostředků. I zde ovšem není čistá neutralita udržitelná a část prostředků inklinuje ke knižní či hovorové formě.

3) Hovorové prostředky se využívají především v mluvených neveřejných projevech a jsou vhodné pro každodenní komunikaci. Jedná se o nejnižší vrstvu výrazových prostředků a v této rovině je poměrně velký prostor pro průnik nespisovných jevů, které se již dostaly do celonárodního povědomí. Vzhledem k

tomto faktu je možné hovorové prostředky dále členit na kodifikované a nekodifikované - o těch J. Bělič (1994, s. 63) hovoří jako o "*celonárodních výrazech nespisovných nebo ne plně spisovných*"

Vlastní hovorové prostředky kodifikované vymezuje Slovník spisovné češtiny a Mluvnice češtiny. V rovině lexikální nejčastěji vznikají univerbizací (*panelák, gumáky*), metonymickým zkracováním (*obchod se zeleninou - zelenina*), přejímáním z cizích jazyků (*luxovat, apríl*). V rovině gramatické se pak objevují výrazy (*děkuju, kupuju, nesem*), v genitivu (*třech, čtyřech*), také je zřejmé nadbytečné užívání zájmen a spojovacích výrazů. Ve zvukové rovině se jedná o výslovnostní zjednodušování souhláskových skupin (*[méno], [prázniny]*). Samotné rozlišení příslušnosti jednotlivých prostředků do kategorie hovorové spisovné či nespisovné je však obtížné a často poměrně subjektivní.

Spisovný jazyk musí vzhledem ke své funkci nabízet uživateli jazyka možnost volby prostředků, které jsou vhodné pro určitou komunikační situaci. Uživatel má k dispozici velké množství synonym, které lze použít na základě jejich

- 1) drobných významových rozdílů (*nádherný, půvabný, krásný, pěkný, hezký aj.*)

- 2) citově zabarvených rozdílů (*máma, maminka, matka*)

- 3) stylovému užití (*ted', nyní*)

Uživatel spisovného jazyka má dále možnost výběru mnohých variant prostředků zvukových a grafických, který J. Hrbáček (1994, s. 60) dále člení na hláskoslovné (*umyvadlo, umývadlo*), výslovnostní (*[schořet], [zhořet]*) a pravopisné (*puding, pudink*). Dále jsou kategorie slovtvorné (*tančit, tancovat*), tvaroslovné (*v potoce, v potoku*) a je možné si vybrat také z různých konstrukcí syntaktických (*věta jednoduchá, souvětí*).

Volba každé varianty závisí na typu výpovědi, expresivitě, může být samozřejmě také ovlivněna regionem, což je patrné především při volbě výslovnostních a tvaroslovných variant. Nejvíce rozdílů mezi variantami je však na poli stylistickém, kdy se jednotlivé prostředky mající stejnou platnost kategorizují do třech vrstev spisovného jazyka, o kterých již byla řeč výše.

Spisovná podoba českého národního jazyka je zajisté jeho nejprestižnější složkou, ovšem i tato nejprestižnější varieta částečně vychází z jazyka nespisovného, kdy dochází vlivem normy ke kodifikaci původně nespisovných výrazů, a nejen to je

důvodem důležitosti nespisovného jazyka. Nejrozšířenější formou nespisovné češtiny je čeština obecná.

1.2 Obecná čeština

Obecná čeština jako nejrozšířenější nespisovná varieta českého národního jazyka byla původně dialektem, který se ve středních Čechách postupně rozšířil na interdialekt. Označení obecné češtiny za interdialekt je většinou bohemistů přijímáno kladně, nesouhlasně se vyjadřuje například J. Hronek (2010, s. 56), který připouští, že obecná čeština původně interdialektem byla, její stávající podobu však chápe jako specifickou samostatnou strukturní varietu, i když regionálně nejednotnou. Také Příruční mluvnice češtiny (2012, s. 139) vymezuje obecnou češtinu jako útvar původně interdialektický, v současnosti však již všeobecně užívaný v běžné mluvě. *"Zvláštní vrstvu slovní zásoby představují slova obecné češtiny, útvaru původně interdialektického, dnes však - především v Čechách - všeobecně užívaného v běžné mluvě. Vzhledem k značnému teritoriálnímu i funkčnímu rozšíření obecné češtiny pronikají její prvky i do češtiny spisovné, zejména do mluvené podoby (např. bál, bramboračka, holka, kluk apod)."* Postavení obecné češtiny v rámci rozlišení jazyka každodenní komunikace a kodifikované normy je poměrně obtížné a svědčí o něm mnohé diskuze a polemiky publikované na stránkách odborných periodik či sborníků. I. Nebeská (2003, s. 99) zmiňuje, že část jazykovědců (např. F. Čermák, P. Sgall, J. Hronek) považuje obecnou češtinu jako další celonárodní jazykový útvar, další (např. J. Bělič, O. Uličný, F. Daneš) uvádějí, že jediným celonárodně přijatelným útvarem je čeština spisovná.

Samotná definice má několik různých pojetí, a podat systematický popis obecné češtiny vzhledem k její živosti a proměnlivosti není snadné. Jen v Novém encyklopedickém slovníku češtiny M. Krčmová uvádí tři rozdílné pohledy.

1) Obecná čeština je útvarem národního jazyka, který vznikl nivelizací českých nářečí, M. Krčmová pro tento typ obecné češtiny navrhuje označení český interdialekt, případně interdialekt Čech.

2) Obecná čeština se uplatňuje v místech kodifikovaného spisovného jazyka, ve kterých je kodifikovaná norma pro uživatele příliš knižní. Dostává se tak do mluvených projevů i mimo soukromou sféru a má poměrně stabilní normu. Často bývá zprostředkována médií za účelem přiblížit se čtenáři, posluchači či divákovi. Právě tato podoba se M. Krčmové jeví jako nejvhodnější pro označení obecná čeština. Často se také o této obecné češtině hovoří jako o koiné, všeobecně akceptované nespisovné podobě národního jazyka.

3) Obecná čeština objevující se v literatuře. Nejedná se o autentickou mluvu, není spontánní. Obvykle se objevuje ve stylizaci mluveného projevu a vkládá se do úst vypravěče či postav. Pro tento typ obecné češtiny by se dle M. Krčmářové měl užívat termín stylizovaná obecná čeština. Sama autorka však upozorňuje na skutečnost, že takto složité terminologické sousloví zatím není rozšířeno.⁸

V této práci vycházíme z koncepce F. Daneše a J. Hrbáčka (1994, s.118), tedy z úvah o dvou rovinách obecné češtiny, a to o regionálně české a o obecné češtině nadřazené ostatním interdialektickým útvarům. *"Obecná čeština má dnes tendenci odlišit se od původní regionálně české obecné češtiny, a to jednak tím, že se šíří v geografickém smyslu mimo své původní území a proniká částečně i na Moravu, jednak sociálně tím, že přestává být pouze lidovým jazykem (proniká do všech sociálních vrstev a využívá se i v umělecké literatuře). Je proto možné rozlišovat obecnou češtinu regionálně českou a obecnou češtinu nadřazenou ostatním interdialektům, která má tendenci stát se obecnou mluvou celonárodní."*

Jak již bylo nastíněno výše, současné vedoucí postavení obecné češtiny v rovinách každodenních komunikačních situací a zároveň časté mísení spisovného jazyka s nespisovným směřuje k opakovaným výzvám některých lingvistů (P. Sgall, J. Hronek), aby byla tato skutečnost kodifikačně reflektována v podstatně větší míře než dosud. V šedesátých letech se objevují první články, které zkoumají češtinu nejen z hlediska jazyka psaného, jak bylo do té doby výhradním zájmem, ale i z hlediska jazyka mluveného. Objevují se zejména příspěvky z překladatelské oblasti, protože právě při praktických překladech se začaly projevat složitost české jazykové situace. Následné vystoupení P. Sgalla (1960, s. 11) ve "Voprosach

⁸KRČMOVÁ, M. Obecná čeština. In: *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. [cit. 28. 3. 2017]. Dostupné z WWW: <www.czechency.org/slovník/OBECNÁ%20ČEŠTINA>

jazykoznaní" vyvolalo bouřlivou diskuzi a zkoumání mluveného jazyka z nového úhlu pohledu. P. Sgall společně s F. Čermákem a J. Hronkem požadoval, aby spisovná norma respektovala synchronní úzus a aby četné kolokviální formy byly pokládány za spisovné (např. *děl, mezi, pane Novák, velké dům* apod.). F. Čermák dále prosazoval výrazné omezení regulace spisovné normy, "*...a nové pojetí rozvrstvení národního jazyka, v jehož rámci je mluvená čeština považována za funkční varietu, primárně existující v projevech mluvených, sekundárně v projevech psaných.*"⁹

V této situaci je více než v kterékoliv jiné patrné, že norma a úzus nejsou zaměnitelné. Pojem úzus by bylo možné označit za jazykovou praxi, která je projevem daného jazykového společenství v reálné komunikaci. Úzus je frekventované užití jednotlivých jazykových jevů bez ohledu na jejich správnost, spisovnost či vhodnost. I. Nebeská (1966, s. 35) cituje stanovisko K. Hausenblase: "*Uzuální je, co je časté, obvyklé, bez ohledu na to, zda je to žádoucí nebo ne, zda je to správné nebo chybné, vhodné nebo nevhodné.*"

Norma reprezentuje to, co je v daném jazykovém společenství většinou pokládáno za správné, je závazná, uvědomělá a kultivovaná. I. Nebeská (1999, s.) vymezuje podstatné rysy jazykové normy: *Inherentnost* - norma je chápána jako soubor jazykových prostředků užívaných daným jazykovým společenstvím, nestojí mimo jazyk, existuje v jazyce samém. *Implicitnost* - vyvolává požadavek poznání normy, je základem péče o jazykovou kulturu, od poznání spisovné normy se odvíjí regulace spisovného jazyka. *Pravidelnost užívání jazykových prostředků* - je dána frekvencí užívání jazykových prostředků v mluvených i psaných textech. *Bezpríznačnost* - je chápána jako obvyklost užívání jazykových prostředků. *Závaznost* - podle B. Havránka je míra závaznosti jedním z rysů, který odlišuje normu jazyka lidového od normy jazyka spisovného. *Ustálenost* - pravidelným užíváním se jazykové prostředky stávají stabilními. *Funkčnost* - mluvčí i pisatel má možnost vhodně formulovat komunikační záměr. *Kultivovanost* - funkční je pouze ta norma, která umožňuje kultivované vyjádření. *Jednota* - spisovný jazyk je dorozumivacím prostředkem celého národního společenství a zároveň obsahuje

⁹ HOMOLÁČ, J. K pojetí normy u Ivy Nebeské. In: *Naše řeč* [online]. [cit. 10. 4. 2017]. Dostupné z WWW: <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7445>>

prostředky plnící různé komunikační funkce. Podle B. Havránka (1932, s. 33) není pro normu spisovného jazyka úzus postačujícím kritériem, protože spisovný jazyk má rozmanitější funkce a je útvarem regulovaným, záměrně kultivovaným.

Jak již bylo uvedeno výše, bylo požadováno, aby spisovná norma respektovala živý úzus a zahrnula i mnohé v současnosti nespisovné hovorové výrazy. Tendence P. Sgalla a J. Hronka o sjednocení normy a úzu se setkávají s více či méně ostrými odmítavými reakcemi. V mnoha případech je kritizováno možné narušení spisovné normy i tradičních hodnotových kritérií vztahujících se ke stratifikaci českého národního jazyka. Podobné jednotící tendence okomentoval například F. Daneš (1992, s. 180) jednoduchým výstižným mottem: *"Puste vobecnou češtinu do spisovný"* Výstižné je taktéž tvrzení Z. Rusínové (1995, s. 73), se kterým plně souhlasíme: *"Umožníme-li vnášet do spisovných projevů prvky dosud fungující jako kolokviální, neoficiální, stylově nižší (aniž záměrně využíváme tohoto přepínání kódu ke kontrastnímu vyjadřování) a provedeme to tím způsobem, že je prohlásíme za spisovné nebo neutrální, možnosti spisovného projevu se touto cestou neobohatí, nýbrž se sníží kontrast mezi projevy různé úrovně, čímž je adekvátnost projevu v různých situacích omezena."*

M. Hrdlička (2010, s. 62) uvádí, že na problematiku užívání spisovné a obecné češtiny může být nahlíženo konfrontačně, z hlediska jejich soupeření a konkurence, zároveň je možné na tuto problematiku nahlížet jako na funkční koexistenci variet, které účelně pokrývají jak komunikaci prestižní, kterou je čeština spisovná, tak komunikaci neprestižní, zastoupenou češtinou obecnou a běžnou mluvou. Je však více než pravděpodobné, že každý další popis obecné češtiny vyvolá tak jako dosud rozporuplnou reakci, a dle N. Bermela (2010, s. 13) *"je stále otázkou, jestli vůbec někdo dokáže popsat obecnou češtinu tak, aby mezi českými odborníky nevznikly vleklé a vášnivé spory o jejich základních rysech."*

V závěru kapitoly uvádíme, že jsme si vědomi rozdílného přístupu k obecné češtině na území Čech a Moravy. Jednotlivé názory na tuto problematiku jsou značně rozdílné, od tvrzení F. Čermáka (1997, s. 36), že se obecná čeština šíří na celé území České republiky včetně Moravy, až po vyhraněnou formulaci V. Šaura (1995, s. 73) *"...čím dál od Prahy, tím méně mají vzdělaní lidé chuť užívat obecné češtiny jako útvaru národního jazyka a tím více je u obecné češtiny cítit její příznakovou*

nespisovnost..." Podobně se k dané situaci vyjadřuje i O. Uličný (1996, s. 61), který tvrdí, že takzvaná obecná čeština se především nešíří na východ Moravy, kde nemá dostatečně vhodné psychosociální podmínky, protože je tradičně vnímána jako jev cizí a neprestížní. Vzhledem k množství příspěvků týkající se problematiky obecné češtiny na území Moravy a cílené lokalizaci výzkumu na pražské studenty češtiny jako cizího jazyka se zde tímto tématem podrobněji zabývat nebudeme.

1.3 Obecná čeština historicky

Současná jazyková situace v českém národním jazyce, ve které je vedle sebe do protipólu stavěna spisovná čeština a čeština obecná a kterou někteří lingvisté označují za diglosii, má svůj původ již v začátcích 15. století, kdy vlivem hospodářského stavu dochází k určité nivelizaci jednotlivých nářečí na území Čech, zatímco území Moravy si nářeční rozlišnosti zachovává.

Datovat jednotlivé znaky obecné češtiny je poměrně komplikované, a to především z jejich omezeného uplatnění v psaných textech a z toho vyplývající nemožnosti nelézt je v historických písemných pramenech. J. Chromý (2013, s. 17) uvádí, že jedním z nejvíce markantních znaků obecné češtiny je protetické *v-* před samohláskou *o*. Vznik zmiňovaného protetického *v-* se datuje do 14. století, kdy J. Gebauer zdokumentoval v *Žaltáři glosovaném a Žaltáři wittenberském* jeho nejstarší užití. Gebauera následuje také Komárek v *Historické mluvnici české I.*, ve které uvádí užívání protetického *v-* již v 1. polovině 14. století. Svého dnešního územního rozsahu protetické *v-* pak dosahuje zhruba v 16. století.

Protetické *v-* vychází z počátečního diftongu *uo*. Náзор na vznik tohoto diftongu je dvojí. Jeden zohledňuje fonetickou rovinu a pozdější protetické *v-* označuje za popauzové, vyvinuté před vokálem *o* v postavení po pauze, kdy při přechodu z klidové polohy vzniklo takzvané předrážkové *u* poměrně snadno. Druhý názor vychází spíše z roviny fonologické - z dloužení po neslabičných předložkách. Odtud pak toto dloužení pronikalo i do předložek slabičných a dále.

Diftongizace *y > ej* se v dochovaných písemnostech objevuje na konci 14. století a J. Gebauer (1693, s. 251) tuto změnu zdůvodňuje vlivem změny německého

i > *ei* (*mîn* > *mein*). Český mluvící obyvatelstvo pak začalo tuto změnu přenášet i do české výslovnosti. V Novém encyklopedickém slovníku češtiny je pak tato změna přičítána zániku rozdílu ve výslovnosti zadního *y* a předního *i*. Příčinou změny byla potřeba odlišit tyto hlásky v proudu řeči.¹⁰

Souběžně s touto změnou probíhá pak i diftongizace *ú* > *ou*, které se v obecné češtině projevuje na začátku slov (*úřad-ouřad*), původ této změny se podobně jako u předchozí diftongizace přičítá německému jazyku. Stejně jako u protetického *v-* se dnešní územní rozsah tohoto jevu ustálil v 16. století. Zajímavostí je, že tyto změny neproběhly v některých nářečích a slovenštině, která si například staré *ú* zachovala dodnes (*spadnout-spadnút*), a mimo jiné daly základ rozdílnosti mezi oběma národními jazyky.

Změna samolásky *é* > *í* probíhala méně progresivně a ve spisovném jazyce se ustálila až v 18. století. V současné spisovné češtině se zúžené *í* v základu slov vyskytuje po měkkém konsonantu (např. *řící*), dále zejména v hovorových deminutivech také po jiné souhlásce (např. *polívka*) a také v obecně českých výrazech (např. *mlíko, lítat*).

Český jazyk v jeho historickém vývoji přirozeně prošel řadou více či méně významných změn ve všech jeho sférách a ve všech regionech užívání. V 16. století docházelo k velkému společenskému vývoji a vzrůstu významu městské třídy a inteligence. Jednalo se o stabilní dobu, která přinesla rozvoj školství a vědomé pečování o jazyk. Vlivy ostatních jazyků (především latiny, italštiny, němčiny) nejsou v tuto chvíli pro jazyk brány jako destruktivní, ale spíše formativní. V období bitvy na Bílé hoře dochází ke stagnaci této jazykové kultury a začínají se projevovat první rozdíly mezi spisovnou a hovorovou podobou jazyka. Podstatná část mluvčích užívajících aktivně český jazyk byla nucena emigrovat a čeština byla v oficiálních vrstvách nahrazena němčinou. Čeština se však stále užívala na vesnicích mezi prostým lidem, ale díky absenci společného národního jazyka docházelo k velkým regionálním rozdílům. V dobách národního obrození pak byl český jazyk silným vlivem nářečí značně nejednotný a oficiální čeština přeplněna výrazy německými. Obrozenci tehdy za předlohu nové spisovné češtiny zvolili jazyk 16. století, čímž se

¹⁰ ŠLOSAR, D. Čeština doby husitské. In: *Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online]. [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z WWW: <<https://www.czechency.org/slovník/search?search=diftongizace>>

zajistil propastný rozdíl mezi prvky spisovnými a mluvenou podobou jazyka. Tento fakt vedl podle V. Mathesia (1982, s. 79) k tomu, že se nová čeština stala *"nejarchaističtějším členem početné rodiny slovanských jazyků a osudně se vzdálila od češtiny hovorové."* O několik let dříve, v roce 1960, vystoupil P. Sgall se statí, ve které vyzval ostatní lingvisty k teoretické diskuzi o problematice obecné češtiny. Diskuze a rozkol mezi oběma tábory, na které se posléze bohemistická obec rozdělila jsou nastíněny v předcházející kapitole. Polemiky probíhající především na stránkách *Slovo a slovesnost* by mohly být předmětem samostatného zkoumání a vzhledem k zaměření práce se jimi zde detailně zabývat nebudeme.

II. Znaký obecné češtiny

Následující část práce uvádíme s přihlédnutím k dotazníkovému šetření, ve kterém budeme vybrané dílčí znaky sledovat. V kapitole se zabýváme základními znaky obecné češtiny, které kategorizujeme na hláskosloví, tvarosloví, syntax a lexikum. V tvarosloví a hláskosloví obecná čeština vykazuje poměrně pravidelné odchylky od češtiny spisovné, v kategorii syntax a lexikum jsou tyto rozdíly hůře vymežitelné a často se překrývají s hovorovou vrstvou spisovného jazyka, rozsah těchto dvou podkapitol je tedy menší.

2.1 Fonologie

Klasifikace hláskoslovných obecně českých jevů je prezentována ve čtyřech základních kategoriích. Jedná se o

- 1) úžení *é > í*
- 2) diftongizace *ý > ej*
- 3) užití protetického *v-*
- 4) diftongizace *ú > ou*
- 5) kategorie ostatních hláskových jevů výslovnostního charakteru

2.1.1 Úženi *é > í*

Úženi *é > í* je jedním z nejvíce markantních znaků obecné češtiny a jeho uplatnění zasahuje i do východní části území národního jazyka. Historický základ tohoto jevu jsme nastínili v předchozí kapitole, v současnosti se jedná o jeden z nejvíce frekventovaných jevů obecné češtiny, který velice často proniká i do projevů spisovných. Podle místa úženi se dají rozlišit varianty v koncovce a v základu slova, které se ovšem nevyskytuje příliš často (vyjma tvaru *mlíko*), u deminutiv typu *kamínek*, *polívka* navíc došlo k jejich kodifikaci a podoba s neúženým *é* bývá hodnocena jako knižní. Varianta *míň* je klasifikována jako hovorová a tvar *líp* je považován za spisovný. Úženi neprobíhá automaticky u každého výrazu, například slova *lékař*, *téměř* variantu s úžením nemají ani v hovorovém jazyce.

Úženi *é > í* je velice častým jevem a v mnoha případech se obecná čeština shoduje s hovorovým jazykem, především v nepřipravených projevech, ve kterých tento jev není hodnocen jako nežádoucí.

2.1.2 Diftongizace *y > ej*

Diftongizaci *y > ej* lze rozlišit na tři základní podkategorie, opět podle místa diftongizace. Jedná se o:

- 1) postavení v absolutním konci slova
- 2) postavení v koncovce před souhláskou
- 3) postavení v základu slova nebo předponě

Postavení v absolutním konci slova je ze všech třech pozic nejfrekventovanější a je často rozšířené za hranice českých nářečí (*jakej barák*, *velkej chlap*). Druhým typem je postavení v koncovce před souhláskou (*velkejch*, *velkejm*, *velkejma*) a poslední pozicí je postavení v kmenu slova (*mlejn*, *strejc*, *rejže*, *ale i sejto*, *cejtit* - z *původního í*). Ve spisovném projevu je pak *-ej* v kmenu slova nebo v předponě daleko častější než v ostatních pozicích.

2.1.3 Užití protetického v-

Protetické, neboli předsunuté v- je dalším charakteristickým znakem obecné češtiny, nejčastěji se vyskytující na začátku slova před samohláskou *o* (*vokno, vopice, vopsat, voblečení*), méně často pak po předponě (*povodejít, povodskočit, zvorat*). Častý je výskyt u zájmen (*von, vona, vono*) a u předložek (*vo, vod*). Protetické v- však nemusí být ve všech původně spisovných slovech začínající na *o-*. Příkladem jsou výrazy (*otec, ovoce, orel*), u kterých podoba s předsunutým v- neexistuje, případně je velmi vzácná a expresivní.

2.1.4 Diftongizace ú > ou

Diftongizace *ú > ou* je oproti předchozím jevům zastoupena v obecné češtině v podstatně menší míře a v současné době z běžné komunikace mizí. Vyskytuje se převážně u hanlivých expresivních označení (*ouřad, ouředník*), případně u slov vztahujících se k životu na vesnici (*ouroda, ouvoz*).

2.1.5 Kategorie ostatních hláskových jevů výslovnostního charakteru

Zjednodušování výslovnosti souhláskových skupin je další typický znak obecné češtiny. Souhlásky *j* a *l* se v pozici před jinou souhláskou nevyslovují (*méno, du, pučit, jabko, eště*), na začátcích slov se vynechává *t* a *t'* (*kanička, šesnáct*), stejně jako *d*, *d'* a *k* uprostřed i v začátku slova (*prázniny, dyž*). Uprostřed slov dochází k vypouštění z před *m* (*vemu*) a *h* v začátcích slov před *ř* (*řebík, řbitov*). Typické je také vynechávání slabičného *l* v závěru slov (*řek, moch*). Na začátku slov a mezi souhláskami zaniká v- (*spomenout si, zláštní*).

Do této kategorie také řadíme krácení či dloužení, které probíhá nejčastěji na poslední slabice (*ji, její, naši, pani, prosim, nevím, myslím*). Krácení mimo poslední slabiku není frekventované (*upřimnej, říkam*). Opačným jevem je pak dloužení samohlásek (*pívo, tchýně, vzádu, móře*).

Změny samohlásek *-e* a *-i* v sousedství hlásky *-j* jsou pak výsledkem analogie z infinitivu *-ej* (*leje, meje, kreje*).

Souhláskové změny se dle P. Sgalla a J. Hronka (1992, s. 30) projevují neortoepickou asimilací, patrné jsou především ve párech *s - š* (*heščí, šahat*), *s - c* (*žencká*), *š - č* (*menčí, lepčí*), *n - m* (*hamba*), *čt - št* (*štyry, štvrtek*), *št - šť* (*vlašťovka*). Podobné tendence můžeme sledovat i u výslovnosti slov přejatých, některé původně obecně české výrazy jsou však dnes již považovány za slohově neutrální: *s - z* (*renezance, diskuze, konkurz*), *k - g* (*plagát, ingoust*), *št - čt* (*počta*), *st - št* (*študovat, Štohkolm*).

2.2 Morfologie

J. Hronek (1972, s. 32) klasifikuje morfologické rozdíly mezi spisovnou a obecnou češtinou do třech základních kategorií. Pro první kategorii je charakteristické neproniknutí hláskových změn do spisovné češtiny, která si zachovala dřívější varianty. Některé hláskové změny z předchozí podkapitoly se pak projevují i v tvarosloví. Druhá kategorie je pak tvořena pouze morfologickými odlišnostmi vycházejícími z rozdílu mezi spisovnou češtinou, která si zachovala tvary odpovídající různým významům v místech, a češtinou obecnou, využívající pouze jeden tvar shodný (např. splynutí rodů u přídavných jmen a zájmen, rozšíření koncovky *-ma* instr. pl.) Poslední kategorii pak tvoří případy, ve kterých obecně české tvary vznikly analogických vyrovnáním (např. *sednul* k *sednout* jako *minul* k *minout*).

2.2.1 Podstatná jména

Podstatná jména mužského rodu zakončená na *-k*, *-g*, *-h*, *-ch* a rodu středního zakončená na *-ko*, *-go*, *-ho*, *-cho* mají v lok. pl. koncovku *-ách* (*klukách, vojákách*). Obecně české tvary vokativu mají podobu nominativu, zejména pokud jim předchází oslovení (*pane Boháč, pane ředitel*). Podstatná jména ženského rodu mají často tvar podle vzoru *píseň* místo *kost* (*mastě*), u podstatných jmen středního rodu je podobně

časté skloňování podle vzoru *kuře* namísto *moře* (*vejčete*), u vzoru *stavení* se vyskytují koncovky přídavných jmen (*zeliho, uhlího*). Pro instrumentál množného čísla všech rodů je typické zakončení *-amal, -ema, -ma* (*lidma, koňma, kostma*), přičemž koncovka *-ma* se v obecné češtině vyskytuje v inst. pl. nejen u substantiv.

2.2.2 Přídavná jména

Oproti spisovné češtině je deklinační systém češtiny obecné značně zjednodušen. Jmenné skloňování je omezeno, skloňování složené obsahuje hláskové změny uvedené výše, zejména rozdíl mezi *-ý* a *-ej* a *-é* a *-y*.

	Maskulina	feminina	neutra	plurál
nominativ	Dobrej	dobrá	dobry	dobry
Genitiv	Dobryho	dobry/dobrej	dobryho	dobrejch
Dativ	Dobrymu	dobry/dobrej	dobrymu	dobrejm
Akuzativ	dobryho/dobry	dobrou	dobry	dobry
Vokativ	Dobrej	dobrá	dobry	dobry
Lokál	Dobrym	dobry/dobrej	dobrym	dobrejch
instrumentál	Dobrym	dobrou	dobrym	dobrejma

Vzor obecně české deklinace adjektiv, tvrdé skloňování

Vlivem používání shodné koncovky v množném čísle u všech rodů dochází k nedodržení shody v rodu, které je patrné především u rodu středního (*Malý kuřata hlasitě pípalý.*) Měkké skloňování se od spisovného jazyka neliší tak výrazně, výjimkou mohou být slova obsahující *c, s, z*, po kterých se může místo spisovného *-í* vyskytovat obecně české *-ej* (*cizej, cizejch, cizejm, cizejma*). Jedná se o projev diftongizace popsany výše. Přídavná jména přivlastňovací z většiny využívají složené deklinace namísto smíšené, skloňování pak probíhá podle vzoru *dobrej* (*tátovýho, tátovýmu*), nom., akuz., a vok. sg. i pl. však tomuto vzoru nepodléhají a vyjadřují se spisovně (*tátův*). Pro stupňování adjektiv je typické vložení *-ej* (*sprostější*).

2.2.3 Zájmena

Zájmena ukazovací jsou v obecné češtině rozdílná zejména u těch, která končí v instr. pl. v obecné češtině na *-ma*, *našima* a v instr. sg. na *-im*. Stejně jako u přídavných jmen dochází v množném čísle ke splynutí rodů, ze kterého vychází shodná varianta zájmena *ty* v nom. ak. všech rodů. U měkkého skloňování je pro všechny rody shodná koncovka *-e*. Často využívané tvary obecně českých zájmen jsou pak varianty *tenle*, *tendle*, *tenleten*, *tendleten* a vzhledem k hojnosti využívání se překrývají s hovorovou vrstvou jazyka.

2.2.4 Číslovky

Pokud jde o formální stránku, patří číslovky ke slovním druhům velmi obtížným, a často i rodilý mluvčí pochybuje, která varianta je spisovná. Značné problémy rodilým mluvčím často činí i základní klasifikace a korektní užití číslovek druhových a souborových (*trojí brýle x troje brýle*), základní a úhrnné (*čtyři roční období x čtvero ročních období*) aj. Touto problematikou se zde vzhledem k zaměření práce zabývat nebudeme.

P. Sgall a J. Hronek (2014, s. 46) uvádějí, že vzájemný vliv spisovné a obecné češtiny je v oblasti číslovek velmi výrazný. Číslovka *dva* má obecně české tvary *dvouch*, *dvoum*, *dvouma*. Podobná situace je u číslovky *oba* a tvarů *vobouch*, *voboum*, *vobouma*. Výskyt těchto tvarů bez užití protetického *v-* není běžný. Velké množství variant pak mají číslovky *tři*, *čtyři*, tvary *třech*, *čtyřech* se už považují v genitivu za spisovné společně s tvary *tří*, *čtyř*. Další varianty jsou výrazy *štyř*, *štyr*, *štyřech*, *štyrech*, *čtyrech* s jejich pádové ekvivalenty. Frekventovanou variantou je pak užití nespisovného instrumentálu *třema*, *štyrma*, *štyřma*. Číslovky *pět*, *šest* a vyšší se v obecné češtině skloňují stejně jako v češtině spisovné, odchylky jsou fonologického charakteru (*osm*, *vosum*, *osn apod.*) u číslovky *sto* se dává přednost neskloňným tvarům, které jsou taktéž přítomné i ve spisovné češtině (*po sto letech*, *se sto knihama*), podobně je rozšířen i tvar *tisíci* (*s tisíci korunama*).

Číslovky typu *dvoji, trojí* zastupují tvary *dvoje, troje*, neurčité číslovky mají ve většině pádech koncovku *-a* (*s několika lidma*), mohou být nesklonné (*s málo lidma, s mnoho dětma*), ale i sklonné (*s mnoha dětma*).

2.2.5 Slovesa

Rozdílnost mezi spisovnou a obecnou češtinou v konjugaci často splývá s rozdílem mezi mluveným a psaným jazykem obecně, jevy jsou často hodnoceny jako hovorové, viz podmiňovací způsob ve tvaru *bysme*, tvar slovesa *být* v minulém čase (*nebyl si tam, tys odešel*). Spisovná varianta u sloves 3. třídy postrádá neutrální tvar, tvary (*kreji, kupuji*) jsou hodnoceny jako knižní a do hovorové vrstvy se tak dostaly tvary původně obecně české s koncovkou *-u* (*kreju, kupuju, krejou, kupujou*). U sloves 4. třídy dochází k vyrovnání podle vzoru *sázejí* (*závisejí, souvisejí, bolejí, mizejí*), častější jsou varianty s vypouštěním hlásky *-í* (*závisej, souvisej, bolejš, mizejš*). Slovesa typu *prosí* obsahující v kmeni hlásku *-s-*, *-z-* jsou v obecné češtině v imperativu změkčena (*nekaž mi to, pověš to tam*).

2.3 Syntax

V kategorii syntaxe není možné předělit mezi spisovnou a obecnou češtinou jasně definovat a rozdíly mají spíše stylovou povahu. Podstatná může být připravenost či nepřipravenost projevu, slohová obratnost mluvčího, jeho osobní postoje, emoce, tempo řeči, mimojazykové prostředky a ostatní prvky mluveného jazyka. Součástí mluveného projevu je množství verbálních i neverbálních prostředků, které mohou výraznou měrou ovlivnit větnou konstrukci. Rysy obecné češtiny jsou pak ovlivněny samotným charakterem komunikační situace, přičemž je logické, že k projevům obecně českým inklinují nepřipravené, spontánní promluvy. Právě rozdílnost mezi mluveným projevem a projevem psaným je jedním z hlavních faktorů volby užití daných prostředků. J. Hronek (1972, s. 73) představuje čtyři základní roviny typické pro rozdílnost mezi mluveným a psaným projevem:

- 1) častější užití expresivních prostředků, nadměrné užití zájmen či částic, zdvojování podmětu
- 2) přerušení kontinuity projevu různými vsuvkami či neukončenou větnou výpovědí
- 3) omezená zásoba užitých spojek, případně užití shodných spojek v různých funkcích
- 4) provedení obecných tendencí češtiny

2.3.1 Syntaktické rozdíly

Jak již bylo naznačeno výše, rozdíly mezi funkčními variantami v syntaxi se většinou netýkají přímo vztahu mezi spisovnou a obecnou češtinou, častěji se jedná spíše o výběr prostředků dle povahy daného projevu. Jedná se v základě o rozdíly stylistické a jednotlivé prostředky obvykle existují i ve spisovné češtině, díky čemuž je klasifikace na spisovné či nespisovné komplikovaná a častěji se spíše než spisovnost hodnotí vhodnost projevu pro danou komunikační situaci.

Systém spojek v obecné češtině je z hlediska výběru prostředků oproti spisovné češtině jednodušší. V obecné i spisovné češtině jsou co do užití frekventované jiné prostředky, v obecné češtině se častěji užívá výrazů typu *že, když, jak*. Ve spisovných projevech jsou to naopak prostředky knižního charakteru *jelikož, poněvadž*. Dané prostředky také mohou mít více významového užití, například spojka *když*, s výslovnostní variantou *dyž* může být užitá ve významu časovém, příčinném i podmínkovém. Vztažné spojky se oproti tomu v mluveném jazyce vyskytují v malé míře a byly nahrazeny takzvaným absolutním *co* (*Kluci, co přišli pozdě. Holky, co upekly dort.*). Souvětí s podřadnými spojkami se v neoficiální komunikaci nevyskytují tak často jako v té oficiální, ale některé podřadné spojky jsou velmi frekventované, například *že* a *když*.

V obecné češtině často dochází k přílišnému užití zájmen, zejména ukazovacích (*ten, tendlenc, tendlencten aj.*) a osobních (*Vona Šárka přišla pozdě. Von Honza zapomněl.*) Otázky s užitím tázacích zájmen *který, jaký* (*kerou, jakou*) jsou často nahrazeny spojením *co za* (*Co si dáš za zmrzlinu?*).

Mluvený projev se vyznačuje volnější větnou stavbou, jednočlennými větami a užíváním eliptických vyjádření, která jsou závislá na daném kontextu. *Kolik je hodin? Už budou zavírat.* Časté je užití výrazu *tak* v odůvodnění příčiny. *Zlobil, tak jsem ho tam nechala. Nesnídal, tak nebude dort.* Pro mluvený projev jsou dále charakteristické přídatné větné prvky (*vsuvky, kontaktní slova*), předsouvání tzv. samostatného větného členu (*Co mě teda štve, to je to počasí tady.*) případně i jevy paralingvistické (*hezitační zvuky, odkašlávání*), které plní různé funkce, od kontaktování, přes udržení pozornosti, až po zdůraznění či výzvu. Typická je bohatost užití výrazů udržujících kontakt s posluchačem majících modální funkci (*hele, prej aj.*)

V nepřipraveném mluveném projevu se častěji setkáváme s různými vyšínutími z vazby, nedokončenými výpověďmi a s prostředky zaměřenými na kontakt s posluchačem viz výše zmiňované paralingvistické jevy, gestikulace a výraz obličeje. Časté je užití rezultativních výrazů typu *mám uvařino, naklizino, uklizino, nakoupino.*

2.4 Slovní zásoba

Převážná většina slovní zásoby je pro spisovnou a obecnou češtinu společná, opět se pohybujeme na hranici hovorovosti, kdy obecně české termíny pozvolna přecházejí do hovorové vrstvy jazyka a posléze se mohou stát i prvky neutrálními. Vzhledem k prolínání těchto jevů je však často nelze přesně kategorizovat. Příkladem může být například výraz *strejda*, který je dle SSČJ obecně českým výrazem, ale obecně je vnímán až jako neutrální. Důvodem je absence adekvátního výrazu ve spisovné češtině, varianta *strýc* je vnímána již jako nepřirozená, knižní.

Rozdíly ve slovní zásobě můžeme najít v rozmanitosti, kdy obecně české lexikum nemá označení například pro abstraktní představy, na druhou stranu ve spisovné češtině chybí prvky silně emočně zabarvené. Ve slovní zásobě obecné češtiny můžeme často najít výrazy z češtiny spisovné, ovšem s přeneseným významem (*on je prase, ona je kočka*). P. Sgall a J. Hronek vymezili (1992, s.79) hlavní prvky obecně českého lexika:

- 1) slova charakteristická pro každodenní užití, jedinečná, ne však podmíněně, obecně českým hláskovým složením či koncovkou, mohou být přejata z němčiny
- 2) výrazy slangového charakteru, původně německé, nověji i anglické
- 3) výrazy emociálně příznakové, expresivní, pejorativní

Dále zde P. Sgall a J. Hronek (1992, s. 79) prezentují odlišnosti charakteristické pro slovní zásobu obecné češtiny. Jedná se především o synonymní protějšky ke spisovným variantám (*pomlouvát-drbat, spát-chnět*), již zmíněné přenesení významu (*prase, kočka*) a také slova vzniklá univerbizací (*oční lékař > vočář*). Vzhledem k rozšířenosti těchto výrazů a jejich neutrálnosti již ale často nelze hovořit o výrazech obecně českých (*viz např. bramborová polévka > brambračka, hokejová hůl > hokejka*). Poslední skupinu pak tvoří výrazy bez ekvivalentního spisovného protějšku, jedná se například o již uvedený výraz *strejda*.

Závěrem kapitoly by bylo vhodné zmínit, že obecně české výrazy podléhají nejen neutralizaci, ale také jejich ustupování. Degresivní charakter mají dnes výrazy s diftongem *ou-* na začátku slova (*ouplněk, outerý*), ostatní jevy jako nesprávné skloňování neuter podle vzoru *jarního* (*Přivezli nám hromadu uhlího*), případně záměny vzoru *kuře a moře* (*vejce - vejcete*) jsou taktéž v obecné češtině na ústupu a jsou užívány především nedostatečně jazykově vzdělanými jedinci.

III. Čeština jako cizí jazyk

Český národní jazyk zažívá dlouhodobě zvýšený zájem ze strany jinojazyčných mluvčích. Jedním z důvodů tohoto zájmu je integrace České republiky do evropských a euroatlantických struktur, díky kterému má řada jinojazyčných mluvčích velmi vážný zájem o dosažení kvalitní komunikační kompetence v českém jazyce; hodlají se zde usadit, trvale žít, pracovat, studovat. Tento zájem se stal klíčovým při formování samostatného oboru čeština jako cizí jazyk, který chápeme jako komplexní interdisciplinární obor připravující zejména rodilé mluvčí pro výuku češtiny jako cizího jazyka. Pro přehlednost a úzkou souvislost je vhodné zmínit obor čeština pro cizince, kterým rozumíme praktickou výuku češtiny jako cizího jazyka.

Nabídka kurzů stále vzrůstá a přímou úměrou k tomu roste i nabídka učebních materiálů. Detailnějšímu pohledu na vybrané učebnice bude věnována následující část práce, obecně lze uvést, že současné učební materiály se odklání od knižnosti směrem k češtině hovorové, která se zpravidla jeví jako vhodnější a autentičtější. Příkladem může být výraz *děkuju*, který je v mnohých učebních materiálech prezentován jako preferovaný. Výraz *děkuji* pak bývá řazen na druhé místo, nebo není uváděn vůbec, více viz kapitola 3.3.

V posledních desetiletích je "novou" tendencí také využívání komunikační metody.

3.1 Komunikační metoda

Komunikační metoda jako jedna z lingvodidaktických koncepcí je v popředí zájmu přibližně od počátku 70. let a v současné době zaujímá mezi ostatními výukovými metodami přední místo. Na následujících řádcích prezentujeme i ostatní didaktické přístupy, které komunikační metodě předcházely a se kterými ji pak lze vhodně porovnat. Je vhodné zmínit, že politická situace na našem území zapříčinila nepřirozený vývoj jazykovědných disciplín, rozvoj výukových metod tedy přirozeně probíhal poměrně izolovaně od západní kultury a tendence, které již ve světě tvořily významné postupy v cizojazyčné výuce se na naše území dostávaly se značným zpožděním.

Přibližně do poloviny 60. let byla nejrozšířenějším metodickým postupem v USA a západní Evropě *metoda audioorální*, či *audiolingvální*, v některých pramenech označována jako *Army Method*, díky využívání armády Spojených států během 2. světové války. Metoda vznikla v USA ve 40. letech a u zrodu stojí lingvista L. Bloomfield, B. F. Skinner a ostatní příznivci nového psychologického směru, behaviorismu.

Dle M. Hrdličky (2010, s. 39) behaviorismus (a potažmo audioorální přístup) pohlíží na jazyk jako na soubor návyků; jinojazyčnému kódu se učí podobně jako jazyku mateřskému, tedy intuitivně, nápodobou, opakováním a drilem vzorových slovních spojení a modelových syntaktických struktur. záležitost návyku, který daný

uživatel získává opakováním případně drilem. Při výuce cizího jazyka se pak vychází z názoru, že se uživatel tomuto jazyku nejnázne naučí podobně jako mateřskému, tedy intuitivně či nápodobou.

Metoda klade důraz na mluvený jazyk a zaměřuje se na drilová cvičení směřující k vytvoření automatismu a vhodné reakce na daný stimul. Využívaný jazyk je neautentický a často modifikovaný pro konkrétní účely vyučování. V praxi se pak užití této metody například projevuje u dialogu obsahující pravidla a slovní zásobu týkající se právě probírané lekce, tento dialog má student jako vzor a předpokládá se, že si pak snáz osvojí daná slovní spojení, slovíčka i gramatiku. Následuje drilování struktur, pravidel a slovní zásoby obsažené v daném dialogu. J. Hendrich (1988, s. 267) k této metodě říká "*Učíme se jazyku, ne o jazyce.*" Předřikávání a memorování pravidel je zcela vynecháno, nové jevy se osvojují drilem, přičemž úspěšnosti je dosaženo při absolutním zautomatizováním daného jevu.

Negativa tohoto postupu jsou pak malá míra kreativity, určitá mechaničnost a také minimalizování psané komunikace. Vzhledem k tomuto jednostrannému zaměření se začínají objevovat nové tendence ve vyučovacích metodách, kterým předchází teorie N. Chomského (1966, s. 4) o jazykové kompetenci a performanci.

Jazyková kompetence je definována jako znalost určité jazykové struktury, jazykových pravidel, formálních principů a dále se kompetence mimo jiné vnímá jako schopnost mluvčího rozeznat a vytvářet gramaticky správné věty. Oproti tomu se pak jazyková performance definuje jako užití jazyka v konkrétní situaci, bývá označována též jako řečové chování.

Proti této koncepci vystoupil lingvista D. Hymes (1972) s mnohem širší definicí jazykové komunikace, do které navíc zahrnul také znalost pravidel a zvyklostí společenského užívání v závislosti na různých komunikačních faktorech a hovořil tak jako první o *komunikační kompetenci*. Pojetí komunikační kompetence se pak stalo významnou součástí procesu samotného utváření komunikační metody.

Přesná definice komunikační kompetence je vzhledem k různým pojetím problematická. Různí autoři do základních kategorií zahrnují různé složky, základní pojetí definoval M. Canale a M. Swain (1980) a skládá ze třech kategorií.

- 1) Kompetence gramatická, která se projevuje znalostí daného jazykového kódu.

2) Kompetence sociolingvistická, která se vyznačuje znalostí sociokulturních pravidel dané jazykové společnosti.

3) Kompetence strategická, do které se zahrnují komunikační strategie verbální i neverbální povahy.

Všechny tyto se pak podílejí na vzniku v současné době nejčastěji užívané komunikační metody.

Mezi základní znaky této lingvodidaktické koncepce M. Hrdlička (2010, s. 44) řadí komplexnost, adresnost a užitečnost. *Komplexnost* je možné vnímat jako rovnocenné utváření a rozvíjení všech základních řečových dovedností (ústní a písemné vyjadřování, poslech a četba s porozuměním) a také jako adekvátní pozornost cíleně věnovanou rovině jazykové i faktorům extralingválním. *Adresnost* souvisí s komunikačními potřebami daného jinojazyčného mluvčího, od kterých by se měl odvíjet výběr učiva, jeho strukturace i prezentace. Posledním a neméně důležitým znakem je *užitečnost*, která v ideálním případě zaručuje využitelnost získaných poznatků v praxi. Vyučovaný jazyk by měl být autentický, reálný, nehybridní.

Je dobré zmínit, že komunikační metoda v žádném případě nepreferuje deformování jazykových systémů, neprosazuje agramatičnost, nepřebírá postupy výuky z jiných jazyků jako je angličtina a ani se nevyhýbá složitým jevům. M. Hrdlička (2010, s. 45) uvádí *"Pokud by byly v praxi, tedy ve výuce cizích jazyků, všechny zmíněné podstatné atributy komunikační metody naplňovány, mohli bychom svůj příspěvek uzavřít konstatováním, že v současné době patrně neexistuje k výuce cizích jazyků lepší přístup."* M. Hrdlička (tamtéž) však také dodává, že uplatňování komunikační metody ve výuce nese také určitá rizika. Zejména se jedná o odsouvání gramatiky do pozadí, především v kurzech se studenty Neslovan, kteří se poprvé setkávají se flektivní jazykem. Dalším rizikem může být nedostatečná pozornost věnovaná komunikování v psané podobě a také možné přeceňování běžně mluvené řeči, obecné češtiny.

3.2 Obecná čeština ve výuce češtiny jako cizího jazyka

Výrazná vnitřní diferenciacie českého národního jazyka je příčinou mnohých diskuzí týkajících se tématu zda, kdy a jak zařadit obecnou češtinu do výuky češtiny jako cizího jazyka. Vzhledem ke skutečnosti, že obecně se při osvojování cizího jazyka běžně prezentuje jeho prestižní varianta, převažuje názor, že by měl jinojazyčný mluvčí nejprve zvládnout češtinu spisovnou, hovorovou, která se od něho v běžných komunikačních situacích očekává. Také přechod od spisovné češtiny k obecné je pro studenty snadnější než naopak. Ani Společný evropský referenční rámec v popisu nižších jazykových úrovní nepředpokládá zvládnutí obecné češtiny. Tendence jsou spíše odmítavé, autoři popisu referenční úrovně A1 se k dané problematice vyjadřuje následovně: *"Použil-li by (byť ojedinele) prvku obecné češtiny (příp. lokálního dialektu), mohlo by to mít nežádoucí dopad na průběh komunikace, zejména s rodilým uživatelem češtiny. Ten totiž zpravidla automaticky pokládá obecnou češtinu za nadstavbu češtiny spisovné. Domnívá se, že cizinec ovládá bezpečně spisovný jazyk, a proto si může dovolit využívat i nespisovného. Takto se ztrácí komunikační vstřícnost ostatních mluvčích užívající v hovoru s cizincem na úrovni A1 češtinu. Obvykle to konkrétně znamená zvýšení mluvního tempa a celkový přechod do nespisovné češtiny, např. i využití slangismů, což je pro úroveň A1 nepřijatelné."* Nepředpokládáme však, že situace uvedená v tomto popisu by byla reálná, rodilý mluvčí bezpečně pozná začátečnickou úroveň druhého mluvčího spíše podle tempa řeči, podle přízvuku, výslovnosti apod. a na případné užití obecně českého výrazu nebude brát zřetel.

Proti názoru, že cizinec by měl nejprve zvládnout češtinu spisovnou a teprve poté nespisovnou varietu vystupuje například J. Lukášová (2007, s. 186), podle které by bylo nejvhodnější obecně české odchylky prezentovat již od počátku výuky, a to vždy v konfrontaci s češtinou spisovnou. Vzhledem k obecnému standardu, kdy institucionalizovaná výuka vždy nejprve studenty seznamuje s prestižní podobou každého národního jazyka a také k obecným očekáváním, že cizinec má nejprve být schopen srozumitelného vyjádření ve spisovné češtině se přikláníme k názoru, že ve výuce je vhodné začít s prezentací obecně české variety v pozdějším stadiu studia. Mimo uvedené je v začátku každého studia jazyků pro všechny studenty velké

množství problematických jevů a prezentace obecné češtiny by mohla mít spíše demotivující charakter. Přesto pokládáme za nezbytné, aby byl cizinec s českou jazykovou situací a stratifikací alespoň v hrubých rysech kvalifikovaně obeznámen již v počátcích studia.

Nezávisle na tom, v jaké fázi výuky dojde k začlenění cílené výuky obecné češtiny, je nezbytně nutné dodržovat několik zásad. Prezentace obecně českých variant by měla vždy probíhat *komplexně a diferencovaně*. Jednotlivé prvky by především měly být zřetelně odlišeny od spisovné varianty, aby mluvčí nevědomě nepřepínal mezi jednotlivými jazykovými kódy. Časté uvádění variant zároveň u studentů může vyvolávat nepochopení a dezorientaci, je vhodné také zachovat určitou komplexnost popisu, tedy jeho celistvost. Pro schopnost pozdějšího přesného rozlišení jednotlivých útvarů je nutné upozornit na přítomnost obecně českých jevů ve všech jazykových rovinách. Při volbě jazykových prostředků ve výuce by se především mělo přihlížet k motivaci studenta pro studium jazyka, jaký je jeho současný stupeň znalosti a vytyčený cíl.

Potřeba seznámit se s obecnou češtinou závisí také na regionu působení daného jinojazyčného mluvčího, s přihlédnutím k této skutečnosti definuje M. Boccou Kestřánková (2016, s. 74) tři skupiny mluvčích:

1) Jedná se o jinojazyčné mluvčí žijící ve středních Čechách, kde je z hlediska formálnosti komunikace příznačná dichotomie spisovný jazyk - interdialekt zastoupený obecnou češtinou. Díky tomu tito mluvčí usilují nejen o obeznámení se základními prvky obecné češtiny, ale také o produkci obecně českých výrazů a forem.

2) Druhou skupinu tvoří jinojazyční mluvčí pobývající mimo uvedenou oblast České republiky. Například mluvčí z Moravy či Slezska, kde se ukazuje dichotomie spisovný jazyka - teritoriálně omezená nářečí, přijdou do styku přirozeně více do styku s interdialekty a dialekty toho či onoho regionu. Zájem těchto mluvčích o obecně českou varietu pak může být způsoben postupným oslabováním její regionální omezenosti a pronikáním do zejména komerčních hromadně sdělovacích prostředků. Celorepublikový dosah pak má obecná čeština v oblasti kultury - divadlo, literatura, film.

3) Třetí skupinu tvoří jinojazyční mluvčí nabývající znalosti češtiny v zahraničí, tedy bez každodenního kontaktu s českými rodilými mluvčími. Tito studenti pak mají možnost setkat se s autentickou češtinou prostřednictvím médií.

M. Boccou Kestřánková (2016, s. 74) uvádí, že druhá a třetí skupina usiluje ve výuce češtiny o porozumění obecné češtiny především z hlediska obecně českých lexémů a gramatických forem, které pronikají i do hovorové vrstvy jazyka (např. kluk, Američani apod.)

Prezentace hovorových nebo nespisovných prvků v učebnicích pro jinojazyčné mluvčí mimo jiné reflektuje situaci v jazykové teorii dané doby. Ve starších učebních materiálech se objevuje striktně čeština spisovná až knižní a tyto materiály nejsou v dnešní době příliš vhodné, protože jazykový projev daného studenta pak bude působit nepřírozeně: *"Mé přítelkyně budou dnes pořádat zábavní večer. Budeme hrát na piano a zpívat české písně. Potom budeme tančit při gramofonu."* (Sova 1962, s. 141) V této souvislosti M. Hrdlička (2014, s. 291) dodává, že i ostatní (nepříliš početné) dobové učební materiály postupují v zásadě obdobným způsobem.

Přibližně od druhé poloviny 60. let se do popředí více dostává i hovorová vrstva jazyka, v menší míře i čeština obecná. M. Hrdlička (2014, s. 292) zmiňuje dva mezníkové počiny této doby, prvním je popis mluvnického systému češtiny pro potřeby jinojazyčných mluvčí a druhý je objemný učební materiál pro cizince (Šára, Šárová, Bytel 1968), který přinesl zcela ojedinělý a doposud nevídaný přístup řazení obecné češtiny v první části učebnice a teprve v druhé části učebnice dochází k postupnému přechodu k češtině spisovné. M. Hrdlička (tamtéž) uvádí, že tato svou povahou průkopnická učebnice neměla mnoho pokračovatelů a v obecné rovině převládá a stále převládá názor, že se má jinojazyčnému mluvčímu přednostně prezentovat prestižní varieta národního jazyka, nikoliv některý jeho útvar nespisovný. Z lingvodidaktického hlediska také upozorňuje na místy problémové míšení obou zmiňovaných útvarů českého národního jazyka, které komplikuje rozlišení spisovných a nespisovných tvarů a jejich korektní užívání.

Popis mluvnického systému češtiny pro jinojazyčné mluvčí (Poldauf, Šprunk 1698) nyní není předmětem našeho zájmu, ovšem s přihlédnutím k výuce češtiny jako cizího jazyka stojí za zmínku vhodný výklad dokonavého a nedokonavého slovesa uvedený v tomto popisu, který dokonavé sloveso definuje jako to, které děj

filmuje, zatímco dokonavé ho fotografuje. Mimo jiné lze v popisu nalézt značné zjednodušení složitého a rozvětveného systému českých pádů.

V následujícím poměrně krátkém období se začínají objevovat práce s podstatně větším prostorem věnovaným obecné češtině. J. Hronek (1972) publikuje skripta *Obecná čeština*, která jsou dodnes populárním materiálem, a i my jsme z nich při zpracovávání naší diplomové práce čerpali. Od té doby je možné dle M. Hrdličky (2015, s. 293) hovořit o nastupujícím novém trendu, kdy přestává být zařazování poučení o nespisovné varietě výjimkou. Nestává se však ani pravidlem a přesouvání pozornosti na obecnou češtinu není jednotné, bezproblémové, kontinuální a jednoznačné. Dochází k postupnému odklonu od knižnosti směrem k neutralnosti, posléze k češtině hovorové a částečně běžně mluvené. Obecná, resp. běžně mluvená čeština se posléze dostává i do sylabů oborového studia češtiny pro cizince; nastupuje éra korpusová.

Stávající situace ve smyslu prezentace jednotlivých variet může být mimo již uvedené problematická také v nejednotném, rozkolísaném užívání spisovných forem na hranici knižnost - neutralnost - hovorovost, které má za následek možné narušení kvality komunikační kompetence jinojazyčného mluvčího a zhoršenou orientaci ve standardu. Z tohoto důvodu se přikláníme k názoru M. Hrdličky (2015, s. 295), který preferuje přednostní a soustavnou prezentaci hovorových tvarů typu *děkuju, píšu, můžu*.

Druhým problémem může být prezentace deformované formy obecné češtiny, její stylizovaná a neautentická podoba, která opět může vést ke zhoršení kvality komunikační kompetence jinojazyčného mluvčího.

Jak již bylo řečeno, přibližně od druhé poloviny 60. let se do popředí v učebních materiálech více dostává hovorová čeština, posléze i jevy obecně české. Často se tyto jevy prezentují uvedením příkladů s komentářem, některé učebnice obsahují speciální kapitoly o obecné češtině, dle M. Hrdličky (2010, s. 72) je nejvhodnější *"kombinace obou postupů: příležitostné poznámky, pak souhrnná lekce se zajímavými texty."* Způsob prezentace obecné češtiny ve vybraných současných učebních materiálech bude podrobněji rozebrán v následující kapitole.

3.3 Způsob prezentace obecné češtiny v učebnicích češtiny pro cizince

Zahrnutí obecné češtiny do učebních materiálů má poměrně dlouhou tradici a jak již bylo nastíněno výše, odráží mimo jiné jazykovědné tendence doby vydání dané učebnice. Koncepte většiny obecných jazykových kurzů a zájem lingvistiky se během posledních desetiletí výrazně posunul ve prospěch mluveného jazyka a charakter i struktura učebních materiálů tento posun ve větší či menší míře reflektuje.

Kritériem výběru učebního materiálu k analýze jsou výsledky výzkumné sondy L. Koláčkové, které prezentují nejčastěji používané učebnice v institucionalizované výuce.¹¹ Jedná se o učebnice Lídy Holé a Pavly Bořilové, *Čeština Expres*, dále pak *New Czech Step By Step* a také často užívaná *Češtinu pro život* od Aleny Nekovářové. Uvědomujeme si, že se jedná o konverzační příručku, přesto považujeme za vhodné ji do rozboru zařadit, dle výzkumu L. Koláčkové ji 4% dotázaných vyučujících používají výhradě jako učební materiál v hodinách.

Učebnice z výzkumu pak na základě diskuze s vyučujícími - tazateli vhodně doplňujeme o další v současné době využívané tituly. Jedná se o učebnice *Basic Czech I, II, III*, dále pak o učebnice *Čeština pro cizince B1* a *Čeština pro středně a více pokročilé*.

Pro přehlednost řadíme učební materiály do dvou kategorií, na učebnice pro studenty podprahové úrovně (A1, A2) a pro studenty na úrovni prahové (B1) a vyšší. Samotnému rozboru způsobu prezentace obecné češtiny v učebnicích předchází jejich obecná charakteristika.

¹¹ KOLÁČKOVÁ, L. Hlediska, podle nichž učitelé vybírají učebnice češtiny pro cizince. In *AUCCJ* [online]. [cit. 20. 5. 2017]. Dostupné z WWW: <<http://www.auccj.cz/setkani/l-kolackova-hlediska-podle-nichz-ucitele-vybiraji-ucebnice-cestiny-pro-cizince-a163>>

3.3.1 Učebnice podprahové úrovně

3.3.1.1 Basic Czech I

Učebnice Basic Czech I je prvním celkem ze tří na sebe navazujících dílů řady Basic Czech. Jedná se o moderní učebnici češtiny na základě angličtiny odpovídající úrovni A1 dle SERR. Cílem je seznámit zájemce se základy české gramatiky pomocí plynulého a systematického osvojování slovní zásoby a konverzačních frází. Zprostředkující jazyk je užíván minimálně, přesto autorky doporučují učebnici i pro samostudium.

Učebnice respektuje komunikační metodu, uvedené komunikační situace jsou přirozené a reálné. Jednotlivé jazykové jevy jsou vhodně vysvětleny a pro přehlednost uvedeny ve stručných a graficky upravených přehledech. Učebnice se skládá z šesti lekcí, každá z nich obsahuje tematicky slovníček a závěrečný test, kde si student může ověřit získané znalosti.

Jazykový materiál čerpá ze současné běžné mluvy, preferuje tvary např. *studuju, studujete*. Spisovné varianty *studuji/studují* jsou uváděny pouze v přehledu, na druhém místě a ve cvičeních či testech se neobjevují. Učebnice neobsahuje nesignované přesahy do obecné češtiny, v malé míře se objevuje obecně české lexikum, zejména v některých dialogích a také ve slovníčkách na koncích lekcí. Dané výrazy jsou pak vždy označeny zkratkou coll., jedná se o např. *jo, no* ve smyslu *ano* (str. 33), *jasně* ve smyslu *jistě* (str. 93), *rande* (str. 193), *pašák* (str. 81).

Souhrnná lekce s obecně českou tematikou či slovník obecně českých výrazů není řazen, ale vzhledem k určené úrovni tento fakt nehodnotíme negativně a učebnici vnímáme za vhodnou pro úvodní kurzy češtiny.

3.3.1.2 Basic Czech II

Učebnice Basic Czech II je koncipována obdobně jako předcházející díl Basic Czech I a návaznost na tento díl mimo jiné naznačuje i pokračování v číslování kapitol, v učebnici Basic Czech II můžeme nalézt lekce 7 - 13. Postupně se v těchto lekcích rozvíjejí další základy české gramatiky za účasti systematického osvojování slovní zásoby a konverzačních frází vhodných k danému tématu. Učebnice odpovídá úrovni A2 - B1 dle SERR a autoři ji doporučují jak pro práci v kurzech, tak i pro

samostudium. Učebnice je obsahuje přehledné tabulky české deklinace, slovníčky k dané lekci, souhrnné testy, klíč ke cvičením.

Stejně jako u předchozího dílu je užíván běžný mluvený jazyk s preferovanými tvary typu *můžu, můžou* namísto *mohu, mohou*.

Obecně české lexikum je místy řazeno do dialogů, není v nich vyznačeno, ale pod dialogem je vysvětleno, že se jedná o kolokviální formu, viz ukázka textu.

Obr. 1 Ukázka dialogu, Basic Czech II, s. 67

Honza: Hanko, Hanko! To je ale náhoda! Ahoj!
Hana: Ahoj.
Honza: Včera jsem ti volal. Maminka ti nic neřikala?
Hana: Ne.
Honza: Rád tě vidím. Vypadáš skvěle.
Hana: Díky. Ty taky.
Honza: Co je nového?
Hana: Já nevím... Asi nic.
Honza: Půjdeme si někam sednout? Tady naproti je výborná kavárna. Můžeme si dát kafe.
Hana: Kávu já nepiju. A kromě toho teď opravdu spěchám.
Honza: No tak zítra.

▲ náhoda – *coincidence*

náhodou – *by chance, by accident*

To je ale náhoda! – *What a surprise!*

Půjdeme si někam sednout? – *What about having a drink somewhere?*

kafe (*coll.*) – *káva*

přijede – *will come, arrive*; přijet (4): *to come, to arrive*

Ty se máš! – *How lucky you are!*

nepozvala tě – *she didn't invite you*; pozvat (4): *to invite*

mejdan (*coll.*) – *party*

jen tak – *for no reason*

až v – *only at, not before than*

lepší – *better*

dělat si z někoho/něčeho legraci – *to make fun of somebody/something*

No tohle! – *What cheek!*

Další obecně české výrazy pak můžeme nalézt např. na str. 106, 107, 142 (*ježišmarjá, kašleme na ně, strejda*). Stejně jako v předchozí učebnici, ani zde není řazena souhrnná lekce či komplexní výklad týkající se obecné češtiny. Taktéž není řazen samostatný slovníček, který by vzhledem k výskytu obecně českého lexika v učebnici byl jistě vítaným. Zahrnutí těchto materiálů není vzhledem k cílené

jazykové úrovni nezbytné, ale studenti na prahové úrovni B1 by měli v případě osobního zájmu možnost nadstavbového samostudia.

3.3.1.3 Čeština Expres 1 a 2

Učebnice Čeština Expres 1 je vhodná pro začátečníky a společně s Češtinou Expres 2 pokrývají základní komunikační situace, které může cizinec potřebovat (např. *Seznámení, Orientace, Moje rodina* apod.). Učebnice se soustředí na zvládnutí řečových dovedností, zejména mluvení a poslechu. Presentace české gramatiky je zjednodušená, doplněná o přehledné tabulky. V učebnici jsou texty, pokyny i výklad v českém jazyce, součástí učebnice je také CD, pracovní sešit, online dostupné pracovní listy a příloha obsahující slovní zásobu, gramatické tabulky a vysvětlení daných jevů v mateřském jazyce studenta (v současné době je k dispozici anglická, německá, ruská, španělská, polská, vietnamská a ukrajinská mutace).

V úvodní části přílohy autorky odpovídají na nejčastější otázky o češtině a zkráceně zde informují o existenci obecné češtiny, autorky také uvádí, že převažujícím jazykem v učebnici je spisovná varianta jazyka, a pokud se objeví prvek spadající do češtiny obecné, je označen zkratkou *OC*, ve druhém díle pak *informal > inf*. Toto označení je dodrženo. V příloze se dále nachází slovníček, klíč ke cvičením, přepis nahrávek a přehled gramatiky, ve kterém je již od první lekce upozorňováno na existenci obecné češtiny. Závěrečná tabulka pak přehledně prezentuje varianty spisovné i obecné češtiny. Pokud student s přílohou pracuje, je o obecné češtině informován od samého začátku studia.

První díl učebnice obecnou češtinu v textu ani nahrávkách neobsahuje, v druhém díle se již vyskytuje i v učebnici ve fonologické i morfologické rovině (*mléko x mlíko, krásné květiny x krásný kytky*), pokud se jedná o záležitost lexika, je student upozorněn. V učebnici nalezneme také samostatná cvičení, která procvičují problematiku obecné češtiny, nebo-li "formy mluvené češtiny", jak ji autorky označují. Použité dialogy jsou autentické, inklinují k hovorovosti. Příloha druhého dílu obsahuje charakteristiku této "běžně mluvené češtiny", její fonologické, morfologické, syntaktické a lexikální odlišnosti, autorky zmiňují také existenci českých a moravských dialektů. Rozdílnosti spisovné a obecné češtiny jsou zaneseny

i do rozsáhlé přehledové tabulky řazené v konci učebnice. S touto tabulkou se studenti mohou setkat i v učebnici New Czech Step by Step.

Učebnice Čeština Expres 1 a 2 informuje o obecné češtině i přesto, že je určená absolutním začátečníkům. Forma je však nenásilná a věříme, že pro studenty nebude demotivující. Obecně české jevy jsou zde patřičně okomentovány, jednotlivá cvičení s obecně českou problematikou jsou řazena systematicky v druhém díle učebnice, tedy v mírně pokročilejším stadiu studia, což hodnotíme kladně. Chybí souhrnná lekce s nejčastějšími obecně českými jevy, ale nalezneme zde přehledné souhrnné tabulky. Učebnici hodnotíme jako vhodnou ve smyslu přístupu k problematice zahrnutí obecné češtiny do výuky.

Obr. 2 Ukázka výkladu, Čeština Expres 1, Appendix, s. 3.

5. Why do two varieties of Czech exist – standard and colloquial?

*After the defeat of the Protestants at the battle of White Mountain in 1620, Czech almost disappeared as an official and literary language and was replaced in these functions by German. The spoken form of the language, however, continued to develop. During the National Revival at the beginning of the 19th century the standard form of Czech was gradually codified on the basis of the older form of Czech from the 16th century, which led to the current difference between standard (**spisovná čeština – SČ**) and colloquial Czech (**obecná čeština – OČ**). In the Czech Express coursebook mainly standard Czech will be taught. If grammatical features or expressions appear here which are part of the generally spoken language, they will be marked with the abbreviation OČ (obecná čeština, colloquial Czech).*

Obr. 3 Ukázka dialogu, Čeština Expres 2, s. 42

8. Čtete dialog nahlas.

Paní Jánová: Dobrý den, pane Horáku! Pojdte dál. Tady jsou pantofle.

Pan Horák: Dobrý den, děkuju. Promiňte, že jdu pozdě. Tady je něco pro vás.

Paní Jánová: No ne, to jsou krásné květiny! Moc děkuju.

Prosím, odložte si a posadte se. Dáte si kávu nebo čaj?

Pan Horák: Kávu, děkuju.

Paní Jánová: Tak, tady je káva a cukr. Nechcete mléko?

Pan Horák: Ne, děkuju.

Paní Jánová: A dáte si koláče?

Pan Horák: Ano, ale... Promiňte, kde tady máte toaletu? Odskočím si.

Paní Jánová: Tady, první dveře vlevo.

Paní Jánová: No, a co dělá vaše sestra? Ještě je nemocná?

Pan Horák: Ne, už je zdravá. Teď je venku hezky, tak je na chatě.

Paní Jánová: Ano, konečně je teplo! Ale o víkendu bude pršet.

Pan Horák: Minulý víkend taky pršelo. Teď o víkendu vždycky prší.

To je strašné, že?

Pan Horák: Tak já už musím jít. Děkuju za kávu. Pozdravujte syna a dceru!

Paní Jánová: Já děkuju za návštěvu! Pozdravujte sestru a na shledanou.

Obr. 4 Cvičení pod dialogem, Čeština Expres 2, s. 42

Jazyk pod lupou:
V komunikaci v rodině, na ulici, v obchodě nebo v restauraci můžete slyšet jiné formy (mluvená čeština). Porovnejte:

pane Horáku!	pane Horák!
káva	kafe
mléko	mlíko
krásné květiny	krásný kytky
to je strašně	to je strašný
že ano	že jo

>Příloha ČE2, lekce 12, bod 12.4

9. Označte v dialogu slova, která jsou v tabulce vlevo. Pak zahrajte dialog s formami mluvené češtiny.

Obr. 5 Výklad v příloze, Čeština Expres 2, Appendix, s. 27

12.4 Colloquial Czech

In this course book you are learning standard Czech (spisovná čeština), which is used in written and spoken form particularly in high-prestige language situations (articles, conferences, lectures, presentations etc.). In everyday communication (in the family, on the street, at work, in shops, etc.) colloquial Czech is usually used (běžně mluvená/kolokviální čeština), which differs from standard Czech in several aspects (e.g. some endings, vocabulary etc.). Colloquial Czech is mainly used in Bohemia and western Moravia. Note the basic differences:

Different word forms:

-é > -ý/-í

To je strašně. > To je strašný. That's awful.

To je dobré pivo. > To je dobrý pivo. It's good beer.

Nechcete mléko? > Nechcete mlíko? Do you want some milk?

But also: malá města > malý města small towns

-ý/-í > ej

malý dům > malej dům small house

být > bejt be

vaří > vařej cook

končí > končej end

o > vo

on > von he

ona > vona she

oni > voni they

okno > vokno window

objednávat/objednat > vobjednávat/vobjednat order

Shortening:

-í > í

hledají > hledaj they're looking for

prodají > prodaj they're selling

rozumějí > rozuměj they understand

-e > e

pracujeme > pracujem we work

kupujeme > kupujem we buy

sejdeme se > sejdem se we'll meet

3.3.3.3 New Czech Step by Step

Společně s předchozí Češtinou Expres se podle výzkumu L. Koláčkové jedná v současné době o jednu z nejvíce užívaných učebnic pro jinojazyčné mluvčí.¹² Učebnice je primárně určena pro začátečníky Neslovany, balíček se skládá z učebnice, pracovního sešitu, CD a doplňujících materiálů dostupných zdarma online (učitelská příručka, poslechy, testy, slovníček, nové pojmy). Učebnice je k dostání v anglické a německé mutaci, obsahuje 20 lekcí, gramatické tabulky, klíč ke cvičením, textovou přílohu s transkripcí poslechů a slovníček.

Stejně jako u předchozí učebnice Čeština Expres zde v úvodu nalezneme odpovědi na nejčastější otázky, včetně informace o obecné češtině, které jsou hlouběji zpracovány na stránce 221 (viz obr. 6). Zde student najde typické rozdíly mezi spisovnou a obecnou češtinou.

V učebnici není používán pouze český jazyk, rejstříky, zkratky i zadání jsou dvojjazyčně. Lekce začínají motivačním textem v jazyce studenta (např. *In this lesson you will: Buy, sell and describe an apartment or house, Have fun writing advertisements, Learn more about the verb to know* apod.), lekce jsou přizpůsobeny důrazu na gramatiku, která je prezentována přímo v učebnici a vždy obsahuje komentář v cizím jazyce.

Učebnice obsahuje různorodá cvičení vhodná k rozvíjení všech čtyř dovedností, jako kladné hodnotíme nepřekrývání se s cvičeními v pracovním sešitě, ke kterému často dochází. Zde jsou cvičení vhodným doplněním. Užitý jazyk je autentický, směřuje k hovorovosti (užité tvary *potřebuju, taky, holka, hrnek, dneska* apod.), prezentace gramatického pravidla je srozumitelná, u každého gramatického přehledu je vždy zdůrazněno, že se jedná o spisovnou, standardní češtinu. K usnadnění výuky gramatického rodu autorky využívají barevné kódování.

Obecná čeština je vymezená a jasně definovaná, častá jsou cvičení na rozlišení formálního a neformálního dialogu, ve kterém se místy objevuje, v závěru učebnice

¹² Podle výzkumu L. Koláčkové jsou učebnice L. Holé nejpoblárnější, užívá je 38% vyučujících. Výsledky jsou dostupné zde: KOLÁČKOVÁ, L. Hlediska, podle nichž učitelé vybírají učebnice češtiny pro cizince. In *AUCCJ* [online]. [cit. 20. 5. 2017]. Dostupné z WWW: <<http://www.auccj.cz/setkani/l-kolackova-hlediska-podle-nichz-ucitele-vybiraji-ucebnice-cestiny-pro-cizince-a163>>

se nachází tabulka přehledně prezentující rozdíly mezi spisovnou a obecnou češtinou v morfologické rovině. Celá učebnice je systematicky prokládána poučením o rozdílu spisovné a obecné češtiny a u nespisovných jevů následuje poznámka s odkazem na stránku, kde se nachází stručný výklad problematiky a přehled odlišností.

Z oblasti hláskosloví jsou prezentovány změny úženi $é > í$, diftongizace $y > ej$, dále záležitost protetického *v-*, krácení některých vokálů či zjednodušování skupin hlásek. V kategorii tvarosloví je zmíněna unifikace koncovek v nom. pl. u přídavných jmen, dále stejný jev v instr. pl. zájmen, přídavných a podstatných jmen, a také užívání nominativu na místě vokativu u českých mužských příjmení a oslovení profesí.

Lze konstatovat, že obecná čeština je v této učebnici nenásilně zahrnuta do učebního materiálu již od počátku a každý student v závislosti na preferenci tak může standardní studium spisovné češtiny rozšířit o češtinu obecnou v libovolné míře. Souhrnná lekce na obecně české jevy není řazena a nenalezneme zde ani slovník obecně českého lexika, vzhledem k určení učebnice pro začátečníky a k systematickému výkladu problematiky obecné češtiny učebnici z hlediska způsobu prezentace nespisovných jevů hodnotíme kladně a stejně jako učebnici *Čeština Expres 1 a 2* doporučujeme.

Obr. 6 Prezentace obecné češtiny, New Czech Step By Step, s. 221

Colloquial Czech

Obecná čeština

In the following dialogue, you can see the most typical features of colloquial Czech.

Ach jo, ty chytrý holky...

Jarda: Hele, Petri! Čau, Péto! Tak co, jak žiješ?

Petr: Nó, nic moc. To víš, mládí pryč a do důchodu daleko... A co ty? Dáš si se mnou pivko?

Jarda: Jo, jasně!

Petr: Dvakrát pizeň dvanáctku. – Ty vole, Jarouši, já zírám! Vidíš tu krásnou holku?

Jarda: Kterou myslíš? Tu štíhlou brunetku, co má ty černý džíny? Ta fakt není špatná! Vypadá jako Demi Moore, co?

Petr: Ale ne, já myslím tu blondýnu, jak má na sobě ten žlutej svetr. Co myslíš, není podobná Madonně?

Jarda: Jo ta? Ty vole, to je moje sestřenice! No jasně, naše Adéla! Ty ji neznáš?

Petr: Có? Fakt? To je tvoje sestřenice? To jsou šoky! Ty vypadáš jako starej kocour a tvoje sestřenice je taková kočka! – Ty, chodí vona s někým, nebo ne?

Jarda: No, nevím. S někým chodila, ale myslím, že teď nikoho nemá.

Petr: Hele, tak já mám geniální nápad! Budu mluvit anglicky a objednávat drahý pití, jako že jsem bohatý cizinec a že mám mercedes, vilu a tak. Koukej, tady mám fotku.

Jarda: To je fakt všechno tvoje?

Petr: Ty jseš cvok! Jasně, že ne! To je mojí prachatý tety z Missouri! Hey, Miss –

Jarda: Moment, moment! Ty myslíš, že mluvíš tak dobře anglicky?

Petr: No jasně! Anglicky snad umí každěj, ne? To je lehkej jazyk! Já studoval anglinu už jako kluk! Hey, baby! How do you do? Do you go here for moment?

Adéla: Ahoj, Jarouši! Co tady děláš? Koukám, že tady máš nějakýho kamaráda? Toho neznám...

Jarda: To je jeden můj starej dobrej kámoš. Je děsně bohatěj – ten má prachů, to by ses divila!

Adéla: Fakt, jo? Hmm... A proč mluví anglicky? Neumí česky, nebo co?

Jarda: To je blbá otázka! Je Američan! Má vilu a mercedes! Metalízu, že jo, Peter! Tady je fotka.

Petr: Yeah... I love Czech Republic! And love you! You have the time? Today evening?

Adéla: Co? Tenhle kluk že je Američan, jo? Tak to já jsem teda anglická královna! Nebo Kleopatru! To je ale primitivní vtip!

Hele, já dneska vůbec nemám chuf poslouchat ty vaše pitomý kecý. Sorry, boys! Bye, bye!

Petr: Co je, Jardo? Co dělá? Proč mě nechce? Je normální?

Jarda: Jé, promiň... Zapomněl jsem, že Adéla dělala jazykovéj gympl! Asi umí anglicky moc dobře... A ty moc špatně!

Jo, taková inteligentní holka, to je problém! Máš smůlu, old boy!

Petr: Ach jo... Ale víš, že mám štěstí?

Jarda: Jakto? Proč?

Petr: No, já vůl zapomněl, že tady mám dneska jenom kilo... Tak si dáme ještě jedno pivko a jdeme domů!

Observe the most typical features of colloquial Czech:

– in morphology (forms of words):

žlutej svetr = žlutý svetr, černý džíny = černé džíny, jseš, seš = jsi, vona = ona

– in lexis (vocabulary):

zírat = dívat se překvapeně, pivko = pivo, jo = ano, anglina = angličtina, prachy = peníze, od mojí prachatý tety = od mé bohaté tety, kilo = 100 korun, kočka = hezká holka, cvok = blázen, kámoš = kamarád, gympl = gymnázium, vulgarisms (not necessarily): ty vole, blbá, pitomý kecý, vůl

– in syntax (sentence structure):

co, jak (= který)

Ty myslíš tu velkou brunetku, **co** má ty černý džíny? Já myslím tu blondýnu, **jak** má na sobě ten žlutej svetr.

ellipses of the auxiliary in past tense: Já studoval anglinu... (= já jsem studoval)

– filler words: tak co, nó, hele, ten, ta, to, jako

– diminutives and family names expressing affection: Péta, Jarouš, pivko

Obr. 7 Ukázka odkazu na obecně český přehled, New Czech Step By Step

Possessive pronouns – plural	
the nominative pl.	the dative pl.
moji, moje tvoji, tvoje jeho její naši, naše vaši, vaše jejich	Ma, Mi, F, N mým tvým jeho jejím našim vašim jejich

Notes:

- You will hear the forms **mýmu, tvému, mý, tvý, mejm, tvejm** in colloquial Czech.
- Note the similarities between the declension of possessive pronouns (see here) and the declension of adjectives (see page 222).

Obr. 8 Přehled skloňování, New Czech Step By Step

Declension of adjectives and nouns – colloquial Czech					
		singular			plural
case	function – example – prepositions	adjectives	nouns with majority endings	M nouns ending in ž, š, č, ř, c, j, tel + nouns with minority endings	adjectives
nominative Kdo? Co?	Dictionary form expressing the subject. E. g. To je student. Káva je dobrá.	dobrý kvalitní dobrý kvalitní dobrá kvalitní dobrý kvalitní	student banán káva auto	muž, soudce, kolega čaj židle, kancelář, místnost nádraží, moře, kuře	dobrý kvalitní dobrý kvalitní dobrý kvalitní dobrý kvalitní
genitive Koho? Čeho?	Possessive or partitive meaning. E. g. Kniha studenta. Trochu kávy. bez, během, blízko, do, kolem, kromě, místo, od, podle, podél, u, uprostřed, vedle, z, za	dobrého kvalitního dobrého kvalitního dobrý kvalitní dobrého kvalitního	studenta banánu / lesa kávy auta	muže, soudce, kolegy čaje židle, kanceláře, místnosti nádraží, moře, kuřete	dobřečů kvalitních dobřečů kvalitních dobřečů kvalitních dobřečů kvalitních
dative Komu? Čemu?	Indirect object. E. g. Dám dárek studentovi. Volám kamarádce. díky, k, kvůli, naproti, proti	dobrému kvalitnímu dobrému kvalitnímu dobrý kvalitní dobrému kvalitnímu	studentovi / ovi banánu kávě autu	muži / ovi, soudci, kolegové čaji židli, kanceláři, místnosti nádraží, moři, kuřeti	dobřejm kvalitním dobřejm kvalitním dobřejm kvalitním dobřejm kvalitním
accusative Koho? Co?	Direct object. E. g. Mám kamaráda. Piju kávu. mezi, na, nad, o, pod, po, pro, před, přes, skrz, za	dobrého kvalitního dobrý kvalitní dobrou kvalitní dobrý kvalitní	studenta banán kávu auto	muže, soudce, kolegu čaj židli, kancelář, místnost nádraží, moře, kuře	dobrý kvalitní dobrý kvalitní dobrý kvalitní dobrý kvalitní
vocative		dobré kvalitní dobrá kvalitní	studente! studentko!	Marku! Aleši! Honzo! Jirí! Lucie! Carmen! Paní!	dobrý kvalitní dobrý kvalitní
locative Kom? Čem?	Location, always with a preposition. E. g. Jsem v Anglii. Studuju na univerzitě. na, o, po, při, v	dobřím kvalitním dobřím kvalitním dobrý kvalitní dobřím kvalitním	studentu / u banánu / ě kávě autu / ě	muži / ovi, soudci, kolegové čaji židli, kanceláři, místnosti nádraží, moři, kuřeti	dobřečů kvalitních dobřečů kvalitních dobřečů kvalitních dobřečů kvalitních
instrumental Kým? Čím?	The means by or through which an action is carried out. E. g. Jedu autem. Píšu perem. mezi, nad, pod, před, s, za	dobřím kvalitním dobřím kvalitním dobrou kvalitní dobřím kvalitním	studentem banánem kávou autem	mužem, soudcem, kolegou čajem židli, kanceláři, místnosti nádražím, mořem, kuřetem	dobřejmá kvalitníma dobřejmá kvalitníma dobřejmá kvalitníma dobřejmá kvalitníma

3.3.2 Učebnice prahové a vyšší úrovně

3.3.2.1 Basic Czech III

Basic Czech III je pokračováním předchozích titulů Basic Czech I a II. Probíraná gramatika a lexikum sice přesahuje základní úroveň znalostí, pro zachování kontinuity je však název zachován. Učebnice navazuje na předchozí tituly lekcí 14 a pokračuje do lekce 20, složením odpovídá úrovni B1 - B2 dle SERR. Graficky i formálně je řešena jako předchozí díly, obsahuje slovníčky k daným lekcím, klíč ke cvičením, testovací karty.

Jazyk učebnice je spisovný, směrem k hovorovosti. Řazení obecně českého lexika je přehledné, pokud se objeví v dialogu, je jasně značené a pod dialogem vysvětlené. Viz např. str. 170. Označení obecně českého jevu v následujících částech knihy mizí, viz např. str. 212 "*Neblázni! Není už zase zamilovanéj?*", pod dialogem ale zůstává vysvětlení ve všech případech.

Na konci učebnice je pak řazena samostatná stránka s přehledem morfologických, fonologických a syntaktických změn, na str. 233 nalezneme cvičení na obecně českou lexikologii. V závěru knihy nalezneme bohatý slovník, i přes očekávání není samostatné obecně české lexikum zařazeno.

Obr. 9. Obecná čeština v textu, Basic Czech III

Hanna: No, no, ty seš nákej chytřej. A už se přestaň vytahovat! Jak to všechno víš? A přestaň se mi smát! Už zase mě zlobíš!!
Juan: (*smích*) Já se ale nevytahuju! Nepřišel jsem na to sám! Taky je to jen domněnka... No a teď by ses správně, když už jsem si tě vzal, měla jmenovat Hanna Diazová! Stejně jako se říká paní Nováková, Součková a tak dál. To všechno byla původně posesivní adjektiva. Vyjadřovala, že dotyčná žena je majetek pana Nováka, Součka... Dobrý, ne? Co ty na to?
Hanna: Juaňáku protivnej, ty drzoune, to by se ti líbilo, co? Já jsem tvoje koťátko, a pusinka, a brouček, ale nebudu žádná -ová. A basta! A nebudu a nebudu! Ty taky nejsi Valtonenin Juan.

▲ pojmenovat = dát jméno – je pojmenováno (*pas.*)

Mám na mysli = myslím

Ukaž se! – Turn out/ Show yourself!

přijít na něco – to find out

seš nákej chytřej (*coll.*) – jsi nějaký chytrý

protivnej (*coll.*) – protivný

A basta! = A konec! / A dost!

3.3.2.2 Čeština pro cizince B1

Učebnice obsahuje komplexní látku pro nácvik češtiny na prahové úrovni B1 a je prezentována jako výukový materiál pro všechny národnosti. Kniha je koncipována tak, aby z každé lekce mohl vyučující vybírat jen části vhodné pro danou národnost.

Učebnice reflektuje potřebu moderního jazykového materiálu, obsahuje dostatečnou zásobu konverzačních aktivit i cvičení cílených na gramatické formy. Vzhledem k aktuálnímu vzrůstu poptávky po certifikovaných zkouškách jsou zakomponovány i nácviky řečových dovedností, které na toto testování připravují.

Obecná čeština je v učebním materiálu řazena již od první lekce, bohužel místy nesignovaném nebo deformovaném tvaru. Již na s. 12 můžeme nalézt dialog, ve kterém je mezi spisovnou češtinu řazen bez označení a vysvětlení například výraz *ted'ka, kafe*. Na s. 232 se pak jedná o užití výrazu *kytka* aj. Jako neautentické pak hodnotíme části dialogů, ve kterých je bez upozornění přepínáno z jedné variety na druhou. Domníváme se, že rodilý mluvčí v rámci jedné výpovědi mezi spisovnou a nespisovnou varietou bezdůvodně nepřepíná, např. dialog na s. 316 *"O dům se prej nikdo nestará. Navíc je to nebezpečné místo. Minulý týden se tam zranilo nějaké dítě."* Výraz *prej* mají studenti poté nahradit výrazem spisovným, přesto bychom z hlediska autentičnosti uvítali místo útržkovitého řazení jednotlivých nespisovných výrazů do dialogu celou výpověď v nespisovné varietě, například tedy *"O dům se prej nikdo nestará. Navíc je to nebezpečný místo. Minulej tejden se tam zranilo nějaký dítě."* Poté mohou studenti všechny nespisovné výrazy nahradit spisovnými a výpověď bude mít autentičtější a vhodnější charakter.

Jako nevhodné hodnotíme řazení místy nevhodně modifikované neformální češtiny, kterou jinojazyčný mluvčí dle našeho názoru nemá možnost v reálném prostředí nikdy zažít. Jedná se například o větu v dialogu na s. 277 *"Děkuju, jste moc laskavá."*, podle našeho názoru by bylo vhodnější uvést autentičtější formu *"Děkuju, ste moc laskavá."*. Stejně nevhodně hodnotíme dialog na s. 209 *"Myslíš, jak jsi byla minulej tejden o víkendu v Rakousku?"* Předpokládáme, že rodilý mluvčí by buď řekl celou větu spisovně, nebo nespisovně, vhodné by tedy bylo uvést větu ve tvaru jednotném, v případě obecné češtiny tedy *"Myslíš, jak si byla minulej tejden o*

vejkendu v Rakousku?", případně "Myslíš, jak byla minulej týden o vejkendu v Rakousku?"

I přes nesporné klady tohoto materiálu jej hodnotíme z hlediska řazení obecně českých jevů jako problematický. V učebnici bohužel i přes výskyt těchto prvků nenalezneme komplexní poučení o nespisovné varietě českého národního jazyka, není zde řazena ani souhrnná lekce či slovníček výrazů. Výrazy samotné jsou pak do dialogů často řazeny nahodile, místy nesignovaně a neautenticky.

3.3.2.3 Čeština pro život

Učebnice, respektive konverzační příručka, kterou do rozboru řadíme z důvodů uvedených v úvodu kapitoly, nese podtitul 15 moderních konverzačních témat a je určena pro studenty s úrovní B2 (C1) dle SERR. Vznikla se spoluprací s L. Holou, objevuje se v ní pouze český jazyk a součástí kompletu je konverzační učebnice a CD, učební materiál je bez pracovního sešitu.

Struktura učebnice je následující, po lekci následují přepisy poslechových cvičení, dále překlady nejdůležitějších vět do angličtiny a němčiny a klíč se správným řešením. Přehled české gramatiky je stručný a výběrový. Témata lekcí se týkají každodenního života - *Národnost a příbuzenské vztahy, Jezte a pijte, Jdeme nakupovat, Ukažte mi prosím cestu!, Co s načatým večerem? U doktora, Česká republika známá i neznámá*, učebnice je zaměřena prakticky, s důrazem a komunikaci, cvičení taktéž vycházejí z reálných situací (vyplnění žádosti o trvalý pobyt, svatební oznámení, jídelní lístek, odpověď na inzerát apod.).

Struktura samotných lekcí vychází z důrazu na čtení, mluvení a poslech, cvičení na psanou komunikaci nejsou ve velké míře zařazena. Východiskem každé lekce jsou úvodní otázky na názory studentů k danému tématu (*Vyprávějte o své rodině. Baví vás nakupovat?*), poté následuje úvodní text formou monologu či dialogu a otázky na porozumění textu. Lekce jsou navíc obohaceny frazeologickou sekcí: *Co znamená, když se řekne? Je kost a kůže. Pořádá dámskou jízdu. Chytá bronz*. Součástí jsou opakovací cvičení na upevnění znalostí, neobsahují výklad (přídavná jména, předložky apod.) Cvičení na mluvení jsou formou konverzačního bloku, který je

zaměřen na samostatné vyjadřování, v části lekcí je konverzační část bez reálné konverzace (psaní odpovědi na inzerát, přiřazení pojmů k obrázkům, doplnění vět), některé části jsou ale pouze čistě konverzační (popis obrázků, odpovědi na otázky, prezentace vlastního názoru). Lekci uzavírají poslechová cvičení, která jsou často orientovaná na prezentovanou frazeologii.

Konverzační příručka *Čeština pro život* nezahrnuje výkladovou složku, mluvnické pravidlo není prezentováno, pouze v závěru knihy je řazen stručný přehled české gramatiky. V knize nenajdeme žádné poučení o stratifikaci českého národního jazyka ani o obecné češtině, cvičení týkající se této problematiky taktéž není zařazeno.

Prvky obecné češtiny jsou zde užity v menší míře, přičemž se nejčastěji objevují u deklinace adjektiv a zájmen (viz např. *krásnej, jakej, utahanej*). Dalším jevem je užití pomocného slovesa *být* ve tvaru *abys, cos, žes*, objevuje se i koncovka *-ma (kamarádama)*. Jednotlivé výrazy jsou do textu řazeny nahodile a nesystematicky, navíc bez upozornění a odlišení, což hodnotíme jako nevhodné. Obecně české jevy nemají poznámky či značky, a student nemá možnost ověřit si jejich příslušnost ani v přiloženém slovníku, kde taktéž nejsou odlišeny. Máme za to, že slovní zásoba typu *kafe, jo, fajn, flek, fuč*, by měla být přinejmenším označena za neformální či hovorovou.

Frekventované je užití frazeologismů, často i nespisovných, ale opět bez komentáře, bez kterého často vyznívají jako spisovná synonyma, což je u spojení *sežeru, na co přijdu* minimálně zářející. Pravděpodobně se předpokládá poučení od lektora a učebnici z tohoto důvodu neshledáváme jako ideální pro samostudium. Vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o konverzační příručku zde také dále najdeme i nevhodné ukázky dialogů, které působí neautenticky.

S přihlédnutím k doporučením uvedeným v předchozí kapitole neshledáváme tento učební materiál vhodným, obecná čeština je zde do textu zahrnuta nahodile, nesystematicky, není opatřena komentářem a už vůbec zde nemůžeme hledat souhrnnou lekci s obecně českou problematikou, přestože by ji student cílové úrovně B2(C1) jistě ocenil.

Obr. 9 Ukázka textu, Čeština pro život, s. 22

2. Čtete text.

Jím úplně všechno. V jídle nejsem vybíravý. S velkou chutí sním knedlo-zelo-vepřo, smažený řízek s bramborovým salátem nebo těstoviny s tuňákem. Pak si dám jedno nebo dvě piva a za chvíli mi zase kručí v břiše. Zkoumám v lednici, co bych si dal ještě na zub, protože mám pořád velký hlad. Zaháním ho nějakou bagetou, párkem v rohlíku nebo sušenkama. Když už nemám nic jiného po ruce, tak chroupu slané tyčinky nebo arašidy. Prostě jak se říká, sežeru doma úplně všechno, na co přijdu. (Petr)

Obr. 10 Cvičení pod textem, Čeština pro život, s. 22

3. Co znamená, když se řekne:

1. Dám si něco na zub.

- a) Bolí mě zuby.
- b) Vyčistím si zuby.
- c) Mám na něco chuť.

2. Umírám hlady.

- a) Necítím se dobře.
- b) Nemám vůbec nic k jídlu.
- c) Mám hrozně velký hlad.

3. Sežeru, na co přijdu.

- a) Sním úplně všechno.
- b) Pořád kupuju něco k jídlu.
- c) Jím jako zvířata.

4. Jím jako vrabec.

- a) Jím hrozně rychle.
- b) Jím velmi málo.
- c) Nejím maso.

Obr. 11 Ukázka dialogu, Čeština pro život

12. Hana a Jana jsou přítelkyně. Každé pondělí spolu chodí do malé kavárny, kde prokláboší celé odpoledne.

Jana: Hano, už víš, kam letos pojedíš na dovolenou?

Hana: Ještě nevím, moc jsem o tom nepřemýšlela. Můj přítel Petr chce, abych s ním jela stanovat na Moravu. Když si ale představím, že budu spát celý týden na tvrdé zemi ve spacáku, jíst z ešusu a mýt se ve studené vodě, tak mi z toho běhá mráz po zádech. Znáš mě, mám ráda své pohodlí. A ty máš už nějaký plán?

Jana: Konkrétně jsem taky ještě nic neplánovala, ale byla jsem v několika cestovních kancelářích, prolistovala jsem hodně katalogů a vyhledala jsem si informace na internetu. Asi poletím do Egypta nebo do Řecka.

Hana: Do Egypta? Vyhrála jsi snad v loterii?

Jana: To ne, ale nabídky cestovních kanceláří jsou opravdu zajímavé. Když si vyberu zájezd mimo sezónu nebo na poslední chvíli, tak ušetřím dost peněz. Nechceš jet se mnou?

Hana: No upřímně řečeno, podívat se do Egypta byl vždycky můj sen. Chtěla bych na vlastní oči vidět zemi faraonů, pyramidy, poušť, mešity, hlavní město Káhiru a vykoupat se v Rudém moři. Mám ale strach, že nebudu mít dost peněz. Kolik bude stát týdenní pobyt?

Jana: Když pojedeme v říjnu nebo listopadu, tak počítám přibližně deset tisíc. Myslím si, že to není drahé. Letecky, ubytování v hotelu a stravování all inclusive. Co víc si můžeme přát?

Hana: Máš pravdu. To by šlo. Vlastně ne. Teď jsem si uvědomila, že nebudu moct jet, protože mám dovolenou v srpnu.

Jana: Nelámej si s tím hlavu. Tak pojedeme tedy v srpnu! Počkáme na nějaký zájezd last minute a peníze tak stejně ušetříme.

3.3.2.4 Čeština pro středně a více pokročilé

Učebnice obsahuje 15 kapitol s jednotnou strukturou, součástí každé lekce jsou vždy tři dílčí části. Část první se zabývá komunikací, prací s textem a slovní zásobou, část druhá se věnuje gramatice a část třetí pak studentům představuje autentické texty, různá přísloví atd.

V 15. lekci, tj. na str. 162, se studenti mohou seznámit s úvodním článkem *O češtině obecné a spisové*, ve kterém je nastíněna problematika české jazykové situace. Následuje gramatická část s vybranými charakteristickými rysy obecné češtiny v podkategoriích hláskosloví, tvarosloví a skladba. Na výkladovou složku poté navazují vhodná cvičení zaměřená na lexikum a převod obecně českého textu do spisovného.

S minimem obecně českých jevů se můžeme setkat i v samotné učebnici (viz s. 33 *ulejeme se*, s. 78 *kdybysme* atd.), nejsou zde ovšem označeny ani komentovány a jejich vhodné užití tak může být pro studenty problematické. Jako žádoucí se nám jeví cvičení s autentickým obecně českým textem *Mladý muž a bílá velryba*.

3.3.4 Shrnutí

Ve všech výše uvedených učebnicích se obecná čeština v různém zastoupení vyskytuje. Samotný výklad problematiky stratifikace českého národního jazyka na spisovnou a nespisovnou vrstvu je však součástí pouze částí z nich. V podprahové úrovni se jedná o učebnice *Čeština expres 1, 2* a *New Czech Step by Step. Basic Czech I* ani *Basic Czech II* výkladovou složku obecně české problematiky neobsahují, ale vzhledem k určené úrovni se nejedná o negativum.

Učebnice *Čeština Expres* a *New Czech Step by Step* řadí obecnou češtinu do výuky v pozvolném tempu již od počátku studia. Obecně české jevy jsou řazeny systematicky, opatřeny komentářem a výkladovou složkou. Nejčastěji prezentovanou odchylkou od spisovného standardu je úžení *é > í* a diftongizace *y > ej* v rovině hláskoslovné, frekventované jevy morfologické se týkají skloňování přídavných jmen, zájmen a číslovek. Časté je vynechání koncového *-l* a užití koncovky *-ma*. Lexikum je většinou na hranici hovorové češtiny (*fajn, ženská*

apod.), obecně české výrazy jsou mimo náležitě odlišeny v učebnici i ve slovníku (*kafe, mlíko, prachy apod.*)

Vybrané učebnice prahové a vyšší úrovně výkladovou složku obsahují pouze z části. Nalezneme ji v učebnici Basic Czech III a Čeština pro středně a více pokročilé. Učebnice Čeština pro cizince B1 a konverzační příručka Čeština pro život i přes výskyt obecně českých jevů výkladovou složku této problematiky nemají. Nežádoucí je v těchto učebnicích také výrazné nediferenciování mísení prvků spisovných či nespisovných, které v důsledku může mít negativní dopad na kvalitu komunikační kompetence studenta vedoucí k nevědomému či nevhodnému přepínání mezi kódy, učebnici tedy z hlediska k přístupu prezentace obecně českých jevů nedoporučujeme

Z vybraných učebnic na dané úrovni řadí do výuky obecně české lexikum přehledně pouze Basic Czech III, pokud se objeví v dialogu, je jasně značené a pod dialogem vysvětlené.

Ani jedna z analyzovaných učebnic nedisponuje samostatným slovníkem obecně českých výrazů, který by dle našeho názoru byl pro studenty češtiny jako cizího jazyka zejména na prahové a vyšší úrovni jistě přínosem.

IV. Charakteristika výzkumu

V následující kapitole představíme cíle dotazníkového výzkumu, kterého se účastnilo 62 dospělých respondentů, studentů češtiny jako cizího jazyka, formulujeme hypotézy, prezentujeme použitou dotazníkovou formu, metody sběru dat a charakteristiku výzkumného vzorku.

4.1 Cíl výzkumu, hypotézy

Cílem provedeného výzkumu bylo zjistit reálné výukové preference jinojazyčných mluvčích při studiu češtiny jako cizího jazyka. Dotazníkovou formou bylo zkoumáno jaký je jejich názor na přítomnost obecné češtiny ve výuce, zda by do výuky měla být zahrnuta a pokud ano, v jaké míře. Dalším zkoumaným jevem byl preferovaný způsob komunikace tázaných studentů, bylo zjišťováno, zda obecnou češtinu v komunikaci sami využívají a zda v případě užívání obecné češtiny u komunikačního partnera rozumí či nikoliv. Odpovědi na tyto teoretické otázky jsme následně ověřili praktickými testovacími otázkami na rozlišení obecné češtiny od spisovné a na její vhodné užívání v daných komunikačních situacích. Samotné strukturu dotazníku a jednotlivým dílčím otázkám se budeme věnovat v následující podkapitole, stejně tak i charakteristice výzkumného vzorku.

Hypotézy vycházejí mimo jiné z popisu jazykové úrovně B2 dle SERR, ve kterém je definováno: *"Na úrovni B2 si musí být student českého jazyka vědom, že existují dvě základní variety lexikogramatického kódu, označované jako spisovná čeština a čeština obecná. ... Na úrovni B2 je student českého jazyka schopen rozdíly identifikovat a měl by být schopen rozpoznat situace, v nichž je společensky vhodné užívat té které varianty českého národního jazyka."*¹³

Vzhledem k tomuto popisu jsme do výzkumného vzorku zahrnuli uživatele s úrovní B2 a vyšší (C1), a stanovili jsme následné hypotézy:

1) Studenti jsou schopni rozlišit jevy obecně české od spisovných.

¹³ ADAMOVIČOVÁ, A. et al. *Čeština jako cizí jazyk. Úroveň B2*. Praha: MŠMT a nakl. Tauris, 2005, s. 185.

- 2) Studenti znají základní obecně české lexikum.
- 3) Studenti jsou schopni zvolit prostředky vhodné pro komunikaci ve spisovné nebo obecně české rovině.
- 4) Studenti v písemném projevu automaticky použijí spisovný jazyk, který je preferovanou variantou pro daný typ komunikace.

4.2 Metody sběru dat a charakteristika výzkumného vzorku

Použitou výzkumnou metodou v předkládané práci je dotazníkové šetření. Dotazníkovou formu jsme zvolili vzhledem k požadavku na množství respondentů, zároveň se jevila jako nejvhodnější pro praktické testování znalostí obecné a spisovné češtiny. Celkem bylo distribuováno 100 ks tištěných dotazníků, návratnost činila 74 ks, z nichž bylo použito 62 ks. 12 ks dotazníků bylo vyřazeno pro jejich neúplnost či nevhodnost respondenta, v některých případech jsme byli upozorněni vyučujícím - tazatelem na nedostatečnou úroveň studenta, který navštěvuje kurz s vyšší úrovní komunikační kompetence, než ve skutečnosti sám disponuje.¹⁴ Výběr vzorku byl výběr vzorku byl skupinový, při kterém jsme oslovili skupiny studentů češtiny jako cizího jazyka na dané úrovni. Administrace tištěných standardizovaných dotazníků probíhala pomocí tazatele - vyučujícího, čímž bylo zaručeno, že všichni respondenti jsou v současné době aktivními studenty češtiny jako cizího jazyka v určité instituci.¹⁵ Dotazníky byly distribuovány pouze do tříd s dospělými studenty, se Slovany i Neslovany, kritériem výběru byla také dosažená jazyková úroveň, kterou jsme stanovili na B2 a vyšší. Vzhledem ke studované úrovni jazyka nepředpokládáme, že by dotazovaní studenti v České republice pobývali krátkodobě, například pouze na dovolené - tuto skutečnost jsme také ověřili otázkou na dobu pobytu v ČR, naopak předpokládáme, že mají aktivní a každodenní kontakt s českým prostředím, a jazyk si tak osvojují v přirozeném jinojazyčném prostředí.

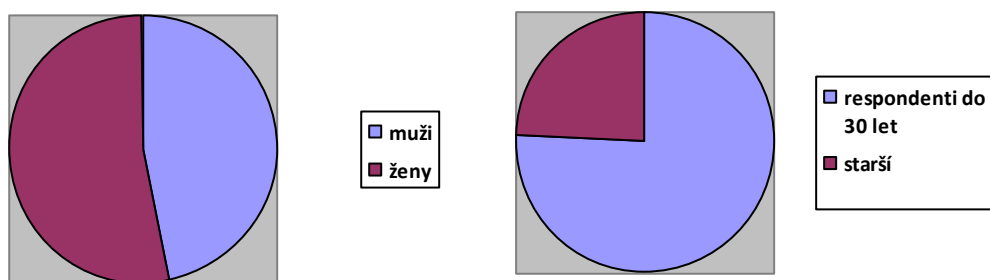
V rámci provedeného předvýzkumu (5 osob, rodilí i jinojazyční mluvčí) byla ověřena srozumitelnost a přehlednost jednotlivých otázek, z výsledků pak byly

¹⁴ Tazatel při sběru dotazníků tyto označil hvězdičkou.

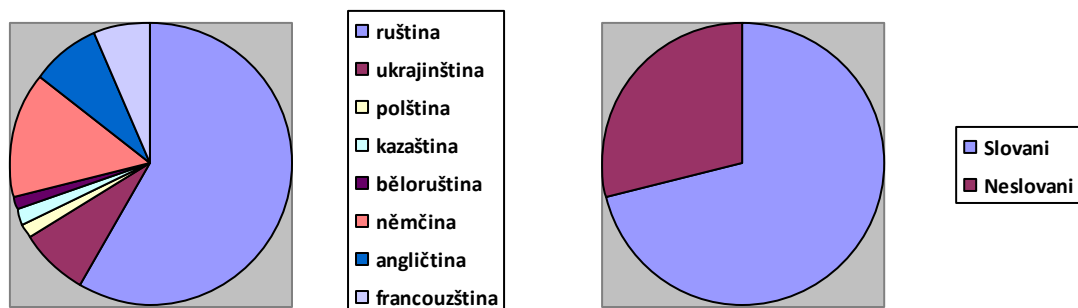
¹⁵ V následující části práce jsou výrazy respondenti a studenti myšleny synonymně.

vyvozeny drobné úpravy především grafického charakteru a dále změny formulace některých otázek.

Výzkumu se celkem zúčastnilo 62 respondentů, tj. dospělých studentů češtiny jako cizího jazyka. Z hlediska pohlaví byla skupina mužů a žen téměř vyrovnaná, mužů bylo 29, žen 33. Kategorii věku jsme rozdělili do dvou podkategorií, respondenti do 30 let a starší. Tyto dvě skupiny jsou z hlediska počtu členů asymetrické, respondentů do 30 let bylo 47, respondentů starších 30 let bylo 15.

36 respondentů uvedlo jako mateřský jazyk ruštinu, 5 ukrajinštinu, 1 respondent polštinu, 1 kazaštinu, 1 běloruštinu, celkem tedy 44 respondentů řadíme do kategorie Slovani. 9 studentů uvedlo němčinu, 5 angličtinu a 4 francouzštinu, celkem tedy 18 respondentů v kategorii Neslovani. 40 respondentů uvedlo svoji jazykovou úroveň B2, zbývajících 22 pak C1. Všichni respondenti uvedli délku studia českého jazyka delší než půl roku a stejně tak i pobyt v České republice.

Během distribuce dotazníků se ukázalo problematické najít dospělé studenty s úrovní C1, kteří by studovali institucionálně pod vedením lektora, často se jedná o přípravné kurzy k certifikovaným zkouškám a zájem o ně není tak velký jako v případě kurzů s nižší jazykovou úrovní. Z toho důvodu je respondentů s jazykovou úrovní C1 méně než s úrovní B2 a jejich výsledky nejsou analyzovány konfrontačně. Zároveň však v odpovědích nejsou patrné výrazné rozdíly. Stejně tak jsme nezaznamenali rozdíly v odpovědích vzhledem k věku a pohlaví respondenta či jeho mateřskému jazyku. Předpokládáme, že s vyšší jazykovou úrovní rozdíly mezi studenty Slovany a Neslovany postupně mizí.

4.3 Specifikace dotazníku

Standardizovaný dotazník obsahoval celkem 16 otázek, plné znění dotazníku přikládáme do přílohy této práce. Samotnému dotazování předcházela stručný úvod¹⁶ a dále zjištění příslušnosti k základním sociolingvistickým kategoriím (pohlaví, věk, mateřský jazyk, cizí jazyky a jejich úroveň, úroveň českého jazyka, délka pobytu v ČR, délka studia českého jazyka). Cizí jazyky a jejich úroveň nás zajímala především v případě studentů Neslovanů, a to zejména, pokud by měli jiný slovanský jazyk na pokročilé úrovni, tento případ však nenastal. Taktéž jsme zjišťovali, zda není čeština prvním cizím jazykem, se kterým student přišel do styku, tato situace také nebyla zjištěna u žádného z respondentů. Délka studia českého jazyka byla v některých případech delší než doba pobytu na území ČR, z čehož lze vyvodit předchozí studium češtiny mimo území ČR, v odpovědích daných studentů však nelze pozorovat výrazné odlišnosti. Následovala filtrační otázka, která vyřadila nevhodné respondenty již v úvodu dotazníku. (*Jste si vědom rozdílů mezi spisovnou (oficiální) češtinou a obecnou (nespisovnou) češtinou? Pokud NE, nepokračujte dále.*) V rámci této filtrační otázky byly vyřazeny 2 dotazníky, což je u studentů s úrovní B2 překvapující. Vzhledem k anonymitě však nebylo možné zjistit důvod této odpovědi a je možné předpokládat nechuť k účasti v dotazování spíše než neznalost. Instrukce k vyplnění dotazníku nebyly uvedeny, předpokládala se účast tazatele - lektora, který

¹⁶ Celý dotazník je součástí přílohy této práce.

v případě potřeby studentovi zodpověděl otázky. Forma dotazování však byla jednoduchá a intuitivní, tazatelé nezaznamenali dotazování či případně nepochopení u respondentů. Časová dotace na vyplnění dotazníku nebyla stanovena ani limitována.

V další části dotazníku bylo studentovi předloženo šest otázek s uzavřenou formou, ve kterých daný student vybíral z jednotlivých nabízených odpovědí či ze škály. Mezi otázkami byly řazeny také dvě otázky polouzavřené, u kterých byla doplněna varianta jiné a nabízela tak respondentovi možnost volné odpovědi, těchto variant však studenti nevyužívali. Tři otázky měly otevřenou formu, odpovědi na otevřené otázky jsme poté kódovali do nejfrekventovanějších kategorií, více viz výsledky.

Praktické testování znalostí obecné češtiny vycházelo z teoretické části předkládané práce, především z vymezení základních rozdílů mezi obecnou a spisovnou češtinou, otázky pak vypadaly následovně. První testovací cvičení mělo formu výběru spisovných slovních spojení z nabídky. Mezi tato slovní spojení byly řazeny také výrazy náležící do kategorie obecné češtiny. Vzhledem k usnadnění se v každém řádku nacházel pouze jeden obecně český jev, například úžení *é > í*, další řádek se pak týkal odlišné deklinace adjektiv projevujících se diftongizací *y > ej*, dále se zjišťovala schopnost odlišit výrazy s protetickým *v-* a poslední řádek se týkal vynechání koncového *-l*.

V dalším cvičení byla uvedena slova *flek*, *brácha*, *fajn*, *kytka* a student měl doplnit spisovná synonyma, obrácený postup pak byl ve cvičení následujícím, kde měl respondent k výrazům spisovným *chléb*, *ano*, *peníze*, *pořád* dopsat synonyma obecně česká.

Předposlední cvičení obsahovalo dva oddělené texty, ve kterých respondenti měli vybrat vhodné výrazy pro komunikaci v obecné či spisovné češtině. Pro usnadnění se jeden text skládal převážně z obecně českých výrazů (*Von mi říkal, že pojedem ažzítra - zátra - zejtra. ...*), druhý text byl čistě spisovný (*Dobrý den, jmenuji se - menuju se - menuji se Jan Novák.*) Poslední cvičení zkoumalo, zda v krátkém písemném projevu studenti užívají pouze spisovnou češtinu. Zadané téma bylo *Moje nejkrásnější dovolená*, rozsah nebyl určen.

V. Výsledky výzkumu

5.1 Analýza výsledků dotazníkového šetření

V této kapitole se postupně zabýváme všemi otázkami dotazníku distribuovaného mezi dospělé studenty češtiny jako cizího jazyka. Výsledky zpracováváme do základních tabulek a grafů, které se nám jeví jako nejvhodnější a nejprehlednější.

5.1.1 Otázka 1

Kde a s kým nejčastěji komunikujete česky? Prosím napište.

Úvodní otázkou jsme ověřovali, v jakém prostředí a s jakým komunikačním partnerem respondenti nejčastěji komunikují česky. Vzhledem k otevřené odpovědi jsme výsledky kódovali s přihlédnutím k nejfrekventovanějším odpovědím tak, abychom obsáhli všechny uvedené varianty. Procentuálně méně zastoupené varianty jsme zahrnuli do složky jiné.

Kódované kategorie jsou následující:

- a) instituce (škola, zaměstnání, úřady)
- b) volný čas (nakupování, hospoda, volný čas explicitně uvedený)
- c) s učitelem (respondenti často uváděli ve škole s učitelem)
- d) s přáteli (např. ve škole s přáteli, odpovědi tohoto rázu jsou zahrnuté do obou kategorií)
- e) se spolužáky, se spoluzaměstnanci
- f) jiné (procentuálně méně zastoupené odpovědi, např. s rodinou - uvedeno v jednom případě apod.)

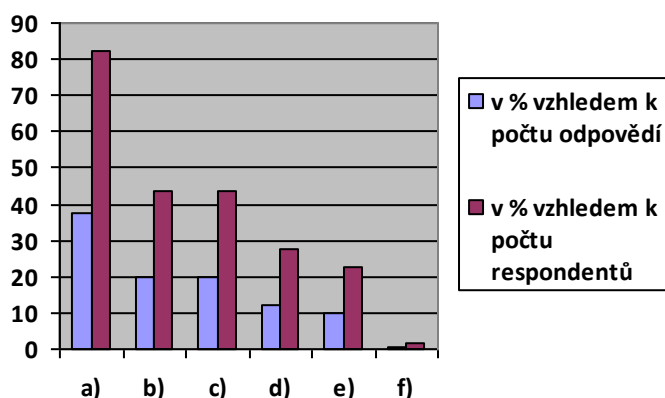
Výpočet pak probíhal pomocí absolutní četnosti každé kategorie (tj. počtu uvedení dané kategorie respondentem), vzhledem k prolínání odpovědí a více odpovědí od jednoho respondenta jsme dále využili procentní podíl těchto četností v celkovém počtu všech odpovědí (137) a procentní podíl těchto četností z počtu respondentů (62). Výsledky jsou přehledně uvedeny v Tabulce 1 a Grafu 1. Studenti nejčastěji komunikují česky v institucích (škola, zaměstnání, úřady), četnost výskytu

této odpovědi byla 51, v % vzhledem k počtu odpovědí 37,3% a v % vzhledem k počtu respondentů 82,3%.¹⁷

Tabulka 1

Odpoověď	a)	b)	c)	d)	e)	f)	celkem
Četnost	51	27	27	17	14	1	137
v % vzhledem k počtu odpovědí	37,3%	19,7%	19,7%	12,4%	10,2%	0,7%	100%
v % vzhledem k počtu respondentů	82,3%	43,5%	43,5%	27,4%	22,5%	1,6%	220,8%

Graf 1

5.1.2 Otázka 2

Který typ komunikace využíváte častěji?

(Formální x neformální x oba typy využívám stejně často)

Jak je zřejmé z Tabulky 2 a Grafu 2, nadpoloviční většina respondentů využívá častěji formální typ komunikace, odpověď a) zvolilo 56,5% respondentů, tj. 35 osob. Neformální typ komunikace užívá častěji pouze 11,2%, tj. 7 osob a oba typy stejně 32,3%, celkem 20 osob. Předpokládáme, že ve formální komunikaci se častěji

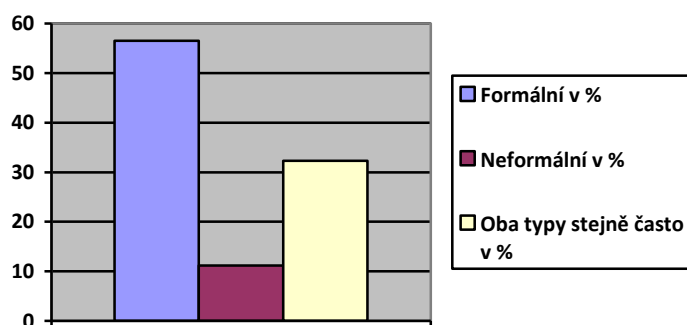
¹⁷ Veškeré výpočty v procentech jsou zaokrouhleny podle matematických pravidel na jedno desetinné místo.

vyskytuje spisovná čeština. Zároveň je vhodné upozornit, že mnozí respondenti mohou rozlišení formální x neformální vnímat jako rozlišení vykání x tykání. I přesto lze v neformální komunikaci předpokládat výskyt obecně českých jevů, komunikace při tykání směřuje více do hovorovosti a obecně české jevy se mohou objevit.

Tabulka 2

Odpověď	a)	b)	c)
četnost	35	7	20
v %	56,5%	11,2%	32,3%

Graf 2

5.1.3 Otázka 3

Ve kterém prostředí se setkáváte se spisovnou češtinou? Prosím napište.

Následující otázkou jsme zjišťovali, v jakém prostředí se respondenti setkávají se spisovnou češtinou. Odpovědi nás zajímaly zejména v konfrontaci s otázkou číslo jedna, zda se prostředí ve kterém komunikují překrývá s prostředím s výskytem spisovné češtiny či nikoliv. Vzhledem k otevřené odpovědi jsme výsledky kódovali s přihlédnutím k nejméně frekventovanějším odpovědím, tak abychom obsáhli

všechny uvedené varianty. Procentuálně méně zastoupené varianty jsme zahrnuli do složky jiné. Kódované kategorie jsou následující:

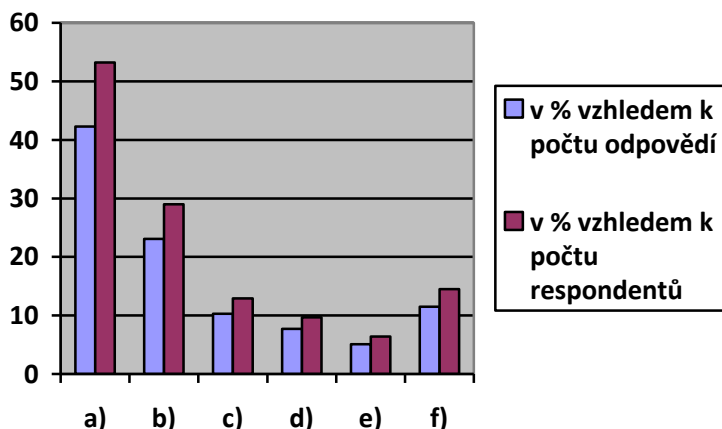
- a) během studia
- b) v knihách, novinách, učebnicích
- c) v písemné komunikaci
- d) všude
- e) v televizi
- f) jiné (procentuálně méně zastoupené odpovědi, např. internet, na Moravě, v obchodech, v práci)

Výpočet pak probíhal pomocí absolutní četnosti každé kategorie (tj. počtu uvedení dané kategorie respondentem), dále jsme využili procentní podíl těchto četností v celkovém počtu všech odpovědí (78) a procentní podíl těchto četností z počtu respondentů (62). Výsledky jsou přehledně uvedeny v Tabulce 3 a Grafu 3. Studenti se se spisovnou češtinou nejčastěji setkávají v rámci studia, škola byla uvedena 33krát, z čehož by šlo vyvodit, že prostředí se spisovnou češtinou se překrývá s prostředím, kde studenti nejčastěji komunikují česky viz Otázka 1: instituce jako škola respondenti uvedli 51krát. Můžeme tedy konstatovat, že respondenti nejčastěji komunikují česky v prostředí s běžným výskytem spisovné češtiny.

Tabulka 3

Odpověď	a)	b)	c)	d)	e)	f)	celkem
Četnost	33	18	8	6	4	9	78
v % vzhledem k počtu odpovědí	42,3%	23,1%	10,3%	7,7%	5,1%	11,5%	100%
v % vzhledem k počtu respondentů	53,2%	29,0%	12,9%	9,7%	6,4%	14,5%	125,7%

Graf 3

5.1.4 Otázka 4

Ve kterém prostředí se setkáváte s obecnou, nespisovnou češtinou? Prosím napište.

Další otázkou jsme stejně jako v předchozí zjišťovali, v jakém prostředí se respondenti setkávají s češtinou obecnou. Odpovědi nás zajímaly zejména v konfrontaci s otázkou číslo jedna, zda se prostředí ve kterém respondenti komunikují překrývá s prostředím s výskytem obecné češtiny či nikoliv. Otevřené odpovědi jsme opět kódovali. Kódované kategorie jsou následující:

- a) na ulici, "venku"
- b) ve volném čase (nakupování, restaurace, hospoda)
- c) s přáteli
- d) všude
- e) instituce (škola)
- f) jiné (procentuálně méně zastoupené odpovědi, např. filmy, televize)

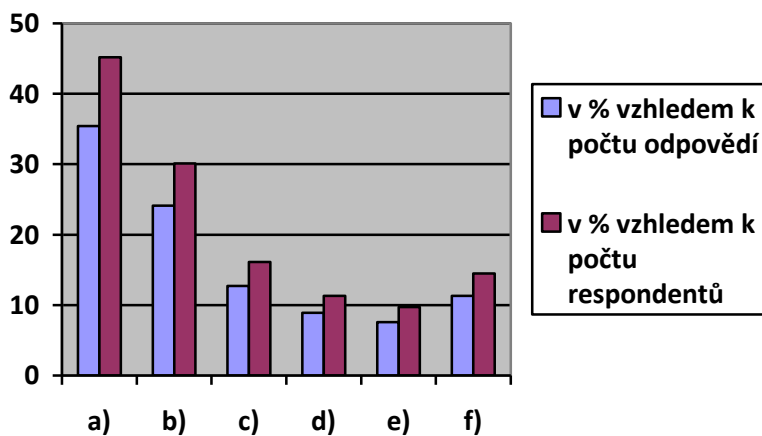
Výpočet pak probíhal pomocí absolutní četnosti každé kategorie (tj. počtu uvedení dané kategorie respondentem), dále jsme využili procentní podíl těchto četností v celkovém počtu všech odpovědí (79) a procentní podíl těchto četností z počtu respondentů (62). Výsledky jsou přehledně uvedeny v Tabulce 4 a Grafu 4. Studenti s obecnou češtinou nejčastěji setkávají na ulici, "venku" jak bylo explicitně

uvedeno v mnoha případech. Z výsledků můžeme usoudit, že v prostředí, kde respondenti nejčastěji komunikují česky viz Otázka 1, se s obecnou češtinou setkávají v menší míře než s češtinou spisovnou.

Tabulka 4

Odpověď	a)	b)	c)	d)	e)	f)	celkem
Četnost	28	19	10	7	6	9	79
v % vzhledem k počtu odpovědí	35,4%	24,1%	12,7%	8,9%	7,6%	11,3%	100%
v % vzhledem k počtu respondentů	45,2%	30,1%	16,1%	11,3%	9,7%	14,5%	126,9%

Graf 4

5.1.5 Otázka 5

Pokud hovoříte s někým, kdo mluví obecnou češtinou, snažíte se:

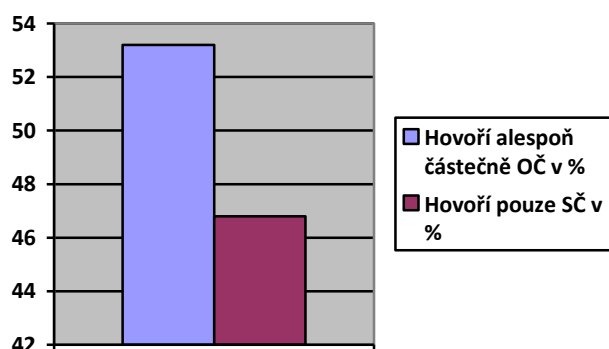
- a) hovořit také alespoň částečně obecnou češtinou*
- b) hovořit pouze spisovnou češtinou*
- c) jiné, prosím vypište*

Otázka zjišťovala komunikační preference respondenta, zda se v případě kontaktu s obecnou češtinou snaží hovořit také nespisovně, či si zachovává spisovnou varietu. Bod c) nebyl využit ani jednou. Výsledky jsou poměrně vyrovnané, ale ukazují, že respondenti mají v 53,2% tendenci přizpůsobit se partnerovi v komunikaci a v případě jeho užívání obecné češtiny hovoří také alespoň částečně nespisovně, více viz Tabulka 5 a Graf 5.

Tabulka 5

Odpověď	a)	b)
četnost	33	29
v %	53,2%	46.8%

Graf 5

5.1.6 Otázka 6

Jak často se dostáváte do situace, kdy kvůli obecné češtině rozumíte špatně nebo nerozumíte vůbec? a) vždy, když komunikuji b) velmi často c) často d) někdy e) málokdy f) nikdy

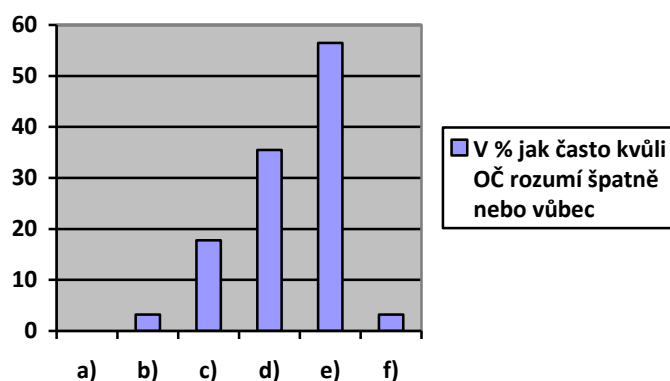
Otázka ověřovala, zda se v reálné komunikaci respondenti dostávají do situací, ve kterých jim užívání obecné češtiny u komunikačního partnera znesnadňuje, případně znemožňuje porozumění. V 56,5% respondenti uvedli, že tyto

situace zažívají málokdy, ve 22%, že tyto situace zažívají někdy, 17,8 % často, 3,2% velmi často a v 3,2 % nikdy. Z výsledků vyplývá, že 96,8% respondentů v různých časových intervalech kvůli obecné češtině v komunikaci rozumí špatně nebo vůbec. S přihlédnutím mimo jiné k charakteristice jazykové úrovně B2, která předpokládá schopnost vhodně přepínat mezi jednotlivými varietami českého národního jazyka toto číslo hodnotíme jako velmi vysoké.

Tabulka 6

Odpo věď	a)	b)	c)	d)	e)	f)
Četnost	0	2	11	22	35	2
v %	0%	3,2%	17,8%	35,5%	56,5%	3,2%

Graf 6

5.1.7 Otázka 7

Jak zvládáte komunikaci s někým, kdo mluví obecnou češtinou? a) bez problémů b) s menšími problémy c) s většími problémy d) nezvládám vůbec e) nedokážu posoudit

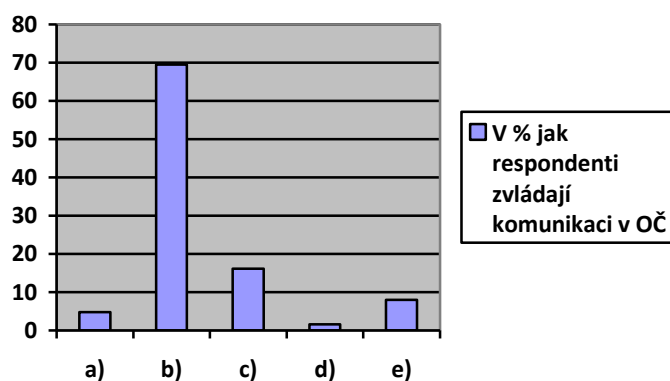
Jedná se o filtrační otázku, která vede k následující otázce zjišťující, zda respondentům vadí nedorozumění, ke kterým dochází kvůli užívání obecné češtiny.

pokud respondent vybral variantu a) bez problému, přešel k otázce číslo 9. Tuto variantu vybrali tři respondenti. 69,5% respondentů udalo, že komunikaci zvládá s menšími problémy, 16,1% pak s problémy většími. Opět docházíme k překvapivému výsledku, kdy pouze 4,8 % dotázaných zvládá komunikaci s partnerem užívajícím nespisovnou varietu bez problémů, tedy více než 95% respondentů má v komunikaci s partnerem užívající obecnou češtinu větší či menší problémy.

Tabulka 7

Odpověď	a)	b)	c)	d)	e)
Četnost	3	43	10	1	5
v %	4,8%	69,5%	16,1%	1,6%	8,0%

Graf 7

5.1.8 Otázka 8

Odpověď/a jste, že Vám komunikace v obecné češtině nejde úplně bez problémů. Řekl/a byste, že Vám tato skutečnost vadí, nebo že Vám nevadí? a) určitě mi to vadí b) spíše mi to vadí c) spíše mi to nevadí d) určitě mi to nevadí e) nezabývám se tím

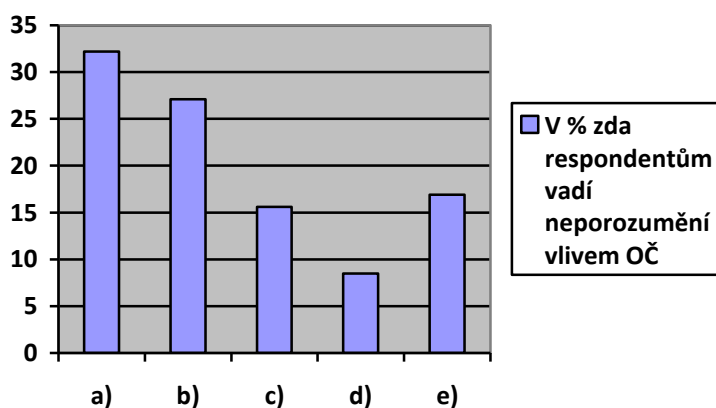
Vzhledem k filtračnímu charakteru předchozí otázky, na otázku č. 8 odpovídalo 59 respondentů. Výběr odpovědí měl formu škály a tendence

respondentů jsou příklánější se do výšece určitě mi to vadí, spíše mi to vadí, případně se danou situací nezabývají. 32,2 % respondentů označilo variantu a), tj. určitě mi tato skutečnost vadí. V porovnání s předchozími výsledky tedy můžeme tvrdit, že komunikace v obecné češtině činí studentům značné problémy a že jim tato skutečnost není lhostejná.

Tabulka 8

Odpoověď	a)	b)	c)	d)	e)
Četnost	19	16	9	5	10
v %	32,2%	27,1%	15,6%	8,5%	16,9%

Graf 8

5.1.9 Otázka 9

Při výuce českého jazyka s lektorem či učitelem se věnujete: a) pouze spisovné češtině b) převážně spisovné češtině, obecnou češtinou se zabýváme okrajově c) rovným dílem, polovinu času se věnujeme spisovné češtině, polovinu obecné d) převážně obecné češtině, spisovné méně e) pouze obecné češtině

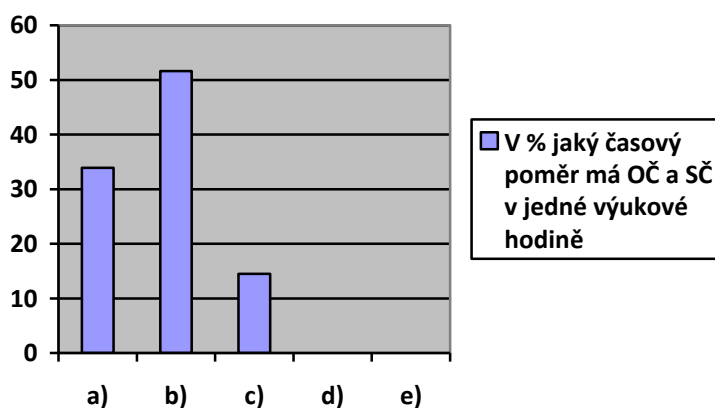
Otázka 9 sledovala náplň výukové hodiny z hlediska poměru času věnovaného spisovné či obecné češtině. Nejfrekventovanější odpověď byla b)

převážně spisovné češtině, obecnou se zabýváme okrajově: 51,6%. 33,9% respondentů pak uvedlo, že náplní výuky je čistě spisovná čeština, 14,5% studentů se ve výuce zabývá spisovnou a obecnou češtinou rovným dílem.

Tabulka 9

Odpověď	a)	b)	c)	d)	e)
Četnost	21	32	9	0	0
v %	33,9%	51,6%	14,5%	0%	0%

Graf 9

5.1.10 Otázka 10

Kterou češtinu využíváte v komunikaci více Vy osobně? a) určitě pouze spisovnou češtinu b) spíše spisovnou češtinu, obecnou pouze okrajově c) obě stejně d) spíše obecnou češtinu, spisovnou pouze okrajově e) určitě pouze obecnou češtinu f) jiné, prosím vypište (nebylo využito).

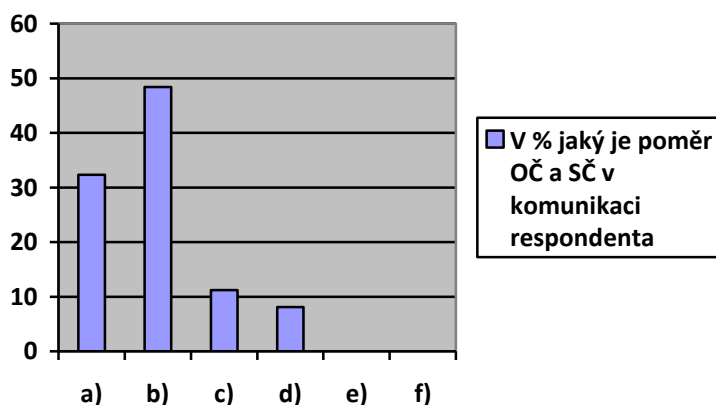
Otázka směřovala k tomu, zda poměr časové dotace spisovné a obecné češtiny ve výuce koresponduje s reálným užíváním dané variety dotázaných

studentů. Zda neexistuje nepoměr ve smyslu - "učíme se pouze spisovně, hovoříme pouze obecně." Reálné užití jednotlivých variet v komunikaci dle následujících výsledků poměrně koresponduje s časovým rozložením výuky, 48,4% respondentů využívá v komunikaci spíše spisovnou češtinu, obecnou pouze okrajově, 32,3% odpovědělo, že využívá pouze spisovnou češtinu, 11,2% využívá v komunikaci obě variety stejně často a 8,1% využívá spíše obecnou češtinu. Pouze obecnou češtinou nehovoří žádný z respondentů. Můžeme konstatovat, že 8,1 % studentů studuje pouze či převážně spisovnou češtinu, přestože v komunikaci využívá převážně češtinu obecnou, spisovnou pouze okrajově. Náplň výuky tak nepokrývá jejich potřeby.

Tabulka 10

Odpověď	a)	b)	c)	d)	e)	f)
Četnost	20	30	7	5	0	0
v %	32,3%	48,4%	11,2%	8,1%	0%	0%

Graf 10

5.1.11 Otázka 11

Jaký by měl dle Vašeho názoru být optimální poměr času věnovaný spisovné a obecné češtině ve výuce? a) výuku věnovat pouze spisovné češtině b) výuku věnovat

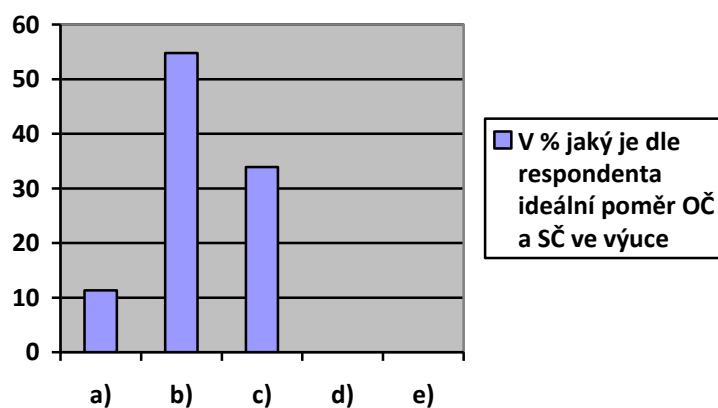
převážně spisovné češtině, obecnou se zabývat pouze okrajově c) výuku rozdělit rovným dílem, polovinu času se věnovat spisovné češtině, polovinu obecné d) výuku věnovat převážně obecné češtině, spisovné méně e) výuku věnovat pouze obecné češtině

Otázka zjišťovala zda jsou studenti s poměrem spisovné a obecné češtiny ve výuce spokojeni, tj. zda odpovědi korespondují s výsledky z otázky 9. Nejfrekventovanější odpověď byla b), 54,8 % studentů považuje za optimální věnovat více času spisovné češtině, méně obecné. Tím také dochází ke shodě s reálnou situací, 51,6% respondentů odpovědělo, že to takto ve výuce skutečně mají. Druhý nejfrekventovanější názor je výuku rozdělit rovným dílem, tuto možnost zvolilo 33,9% respondentů, ale pouze 14,5 % uvedlo, že ve výuce skutečně mají obecnou a spisovnou češtinu rovným dílem. Můžeme tedy vyvodit, že potřeba časové dotace na obecnou češtinu ve výuce je z hlediska pohledu studentů vyšší než jaká doposud v reálné výuce je.

Tabulka 11

Odpověď	a)	b)	c)	d)	e)
Četnost	7	34	21	0	0
v %	11,3%	54,8%	33,9%	0%	0%

Tabulka 11

5.1.12 Otázka 12

V každém řádku prosím podtrhněte ta slovní spojení, která jsou dle vašeho názoru spisovná.

a) velký pivo, hodné dítě, malé kotě, litat, mlíko

b) milý učitel, malej kluk, hezkej pes, mladý student, velkej dům

c) vodjet, otevřít, vobjednat, okno, oklepat, voko

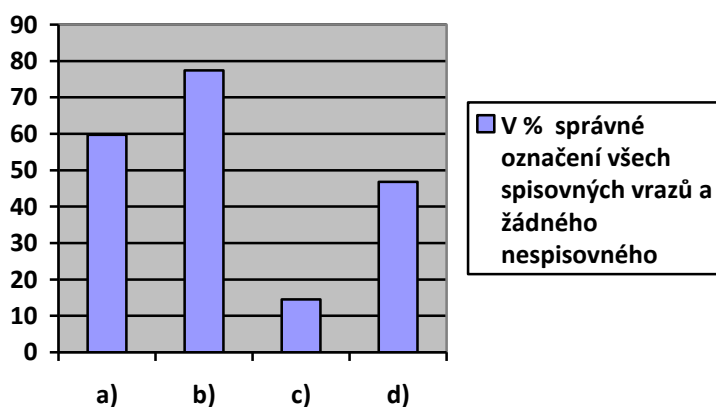
d) on mi to řek, já jsem za to nemohl, sedl jsem si na židli, cestou jsem někde pích kolo

První prakticky zaměřená otázka zjišťovala schopnost respondentů z několika slovních spojení vybrat ta spisovná. Jak již bylo řečeno v popisu dotazníku, vzhledem k usnadnění se v každém řádku nacházel pouze jeden obecně český jev. Řádek a) se týkal úžení $é > í$, řádek b) odlišné deklinace adjektiv projevující se diftongizací $y > ej$, řádek c) zjišťoval schopnost odlišit výrazy s protetickým $v-$ a poslední řádek d) se týkal vynechání koncového $-l$. Hodnocení probíhalo pro každý řádek samostatně, vzhledem k malému množství výrazů nebyly tolerovány výrazy neoznačené či označené chybně a pro hodnocení "správně" bylo nutné označit všechny spisovné výrazy v daném řádku a žádný nespisovný. Do tabulky a grafu jsme pak zanesli hodnoty "správně", stejně jako u všech dalších cvičení. Z výsledků je patrné, že nejméně problematickým jevem jsou odlišné deklinace adjektiv, správně mělo řádek b) 77,4% respondentů. Řádek a) označilo správně 59,7% respondentů, přičemž nejčastěji chybované bylo spojení *velký pivo*. Důvod tohoto častého chybování není zjištěn, ale nabízí se domněnka, že respondenti označili toto spojení za spisovné vzhledem k jeho častému užívání v běžné denní komunikaci. Řádek d) s vynecháním koncového $-l$ mělo správně 46,8% respondentů, nejvíce problematickým pak byl řádek c), který se týkal užití protetického $v-$. Správně tento řádek mělo pouze 14,5%, nejvíce chybovaný by však výraz *oklepat*, který respondenti nezařadili správně mezi spisovné. Je možné, že se jedná o záležitost lexika, resp. neznalost výrazu, označení výrazu s protetickým $v-$ za spisovný nebylo časté. Celková úspěšnost tohoto cvičení je 49,6%, tedy poloviční.

Tabulka 12

Odpověď	a)	b)	c)	d)
Četnost	37	48	9	29
v %	59,7%	77,4%	14,5%	46,8%

Graf 12

5.1.13 Otázka 13

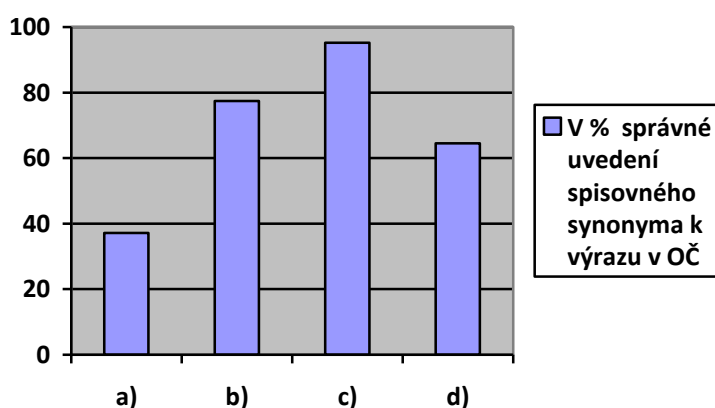
Napište spisovná synonyma k obecně českým slovům. (např.: flaška - lahev) a) flek b) brácha c) fajn d) kytká

Hodnocení dané otázky probíhalo podobně jako u předchozí, kdy každý výraz znamená jeden podbod otázky. V tabulce a grafu jsou pak zaznamenány pouze kladné hodnoty, tedy počet respondentů, kteří k danému výrazu doplnili správné synonymum. Nejčastěji tak bylo u výrazu fajn, který správně doplnilo 59 respondentů, tj. 95,2%, výraz bratr mělo správně 77,4% respondentů, květina pak byla správně ve 40 případech, celkem tedy 64,5%. Nejméně správných odpovědí bylo přiřazeno u výrazu flek, správné synonymum uvedlo pouze 23 respondentů, tj. 37,1%. Celková úspěšnost cvičení pak byla 68,6%.

Tabulka 13

Odpověď	a)	b)	c)	d)
Četnost	23	48	59	40
v %	37,1%	77,4%	95,2%	64,5%

Graf 13

5.1.14 Otázka 14

Napište obecně česká synonyma k spisovným slovům. (např.: káva - kafe)

a) chléb b) ano c) peníze d) pořád

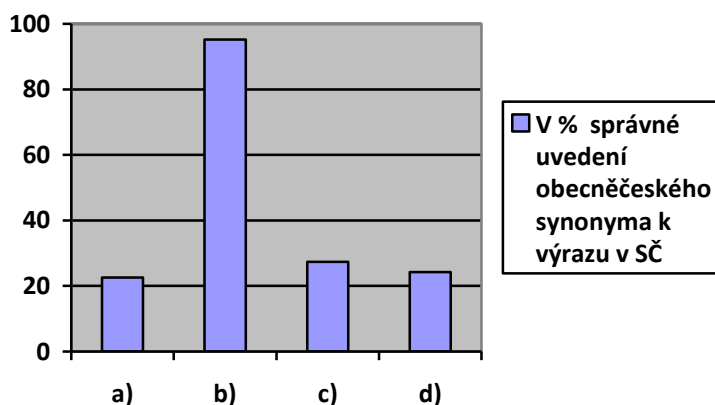
Otázka je stejně jako předchozí zaměřena na lexikum, zde ovšem najdeme opačný postup, k obecně českému výrazu měli respondenti přiřadit spisovné synonymum. Do tabulky a grafu jsou zaneseny pouze kladné hodnoty, tedy počet respondentů, kteří odpověděli správně. Přiřazení spisovného výrazu k obecně českému se ukázalo jako více problematické, celková úspěšnost tohoto cvičení byla 42,4%, k čemuž velkou měrou přispěl výraz *jo*, ke kterému 95,2% respondentů správně dopsali *ano*. V ostatních případech však byla úspěšnost výrazně nižší. Překvapivým výsledkem byl výraz *chléb*, ke kterému správně dopsalo *chleba* pouze 22,6% respondentů. Věříme, že všichni respondenti výraz *chleba* znají a užívají, pravděpodobně však neznají jeho spisovný ekvivalent, případně považují za spisovný

samotný obecně český výraz *chleba*. Stejně tak v případě dvojice *peníze - prachy* byla úspěšnost překvapivě nízká, 27,4%, u dvojice *pořád - furt/porád(jako správné byly uznávány obě varianty)* pak ještě o něco méně, 24,2%.

Tabulka 14

Odpoověď	a)	b)	c)	d)
Četnost	14	59	17	15
v %	22,6%	95,2%	27,4%	24,2%

Graf 14

5.1.15 Otázka 15

Doplňte text. Vyberte ze závorky vhodný výraz pro komunikaci v obecné nebo spisovné češtině.

A) „Von mi říkal, že pojedem až (zítra - zátra - zejtra). Dneska (být - bejt - bajt) špatný počasí. Vono je teď (furt - neustále - fort) hnusně. Ale ten hrad je fakt moc (hezkej - hezký - hezkyj). Je celej cihlovej s (velkýma – velkejma - velkama) (voknama - oknama - loknama) (Seš – Jsi) zvědavej?“

B) „Dobrý den. (Jmenuji se - Menuju se - Menuji se) Jan Novák a (vodpovídám- zodpovídám- odpovídám) na Váš inzerát. V současné době pracuji v (jedné malé –

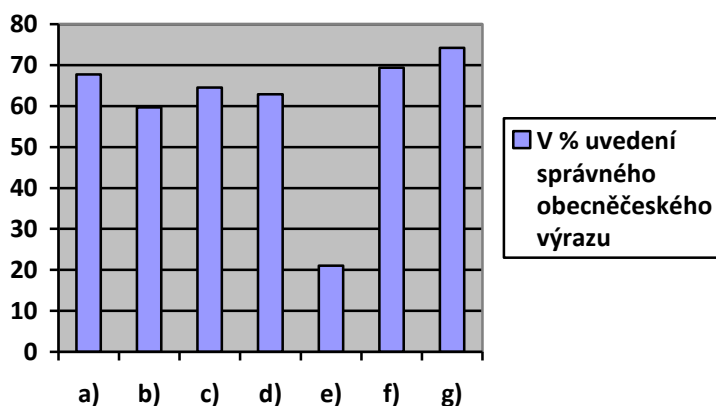
jedný malý - jedni malí) firmě jako (obchodní zástupce - obchodák - vobchodní zástupce). Mám dostatek zkušeností v oboru a (sem - jsem - jsem) spolehlivý. Na pohovor se mohu stavit již (tenhle týden - tento týden - tento týden). (Který – Kterej - Kterí) den budete v kanceláři? “

Danou otázkou bylo zjišťováno, zda jsou respondenti schopni rozlišit komunikaci v obecné a spisovné češtině a přizpůsobit tomu tak volbu prostředků. Pro přehlednost jsme vyhodnotili výsledky z obou odstavců samostatně. Úryvek A) se týkal komunikace v obecné češtině, úryvek B) pak komunikace spisovné. Hodnocení je stejné jako v předchozích případech, každý úkol je brán a zanesen do tabulky a grafu samostatně. Přiřazení vhodných výrazů v odstavci A) bylo pro respondenty problematictější než B). Část z respondentů bez ohledu na styl komunikace doplnila do všech částí výrazy spisovné, problémovým jevem pak byl výraz *velkáma*, který v mnohých případech uživatelé nesprávně označili za obecně český. V menší míře pak bylo chybováno u výrazu *hezkyj*, tuto chybu přičítáme interferenci, tedy přenesení z mateřského jazyka. Celková úspěšnost odstavce byla 59,9%. Můžeme tak potvrdit výpověď respondentů, že mají ve větší či menší míře problémy v komunikaci v obecné češtině. S přihlédnutím k tvrzení, že jim tato skutečnost vadí, a také k výsledkům, které ukazují, že výuka by dle jejich názoru měla obsahovat vyšší časovou dotaci pro obecnou češtinu, můžeme konstatovat, že potřeby studentů jsou z hlediska problematiky obecné češtiny reflektovány nedostatečně.

Tabulka 15A

Odpověď	a)	b)	c)	d)	e)	f)	g)
Četnost	42	37	40	39	13	43	46
v %	67,7%	59,7%	64,5%	62,9%	21%	69,4%	74,2%

Graf 15A

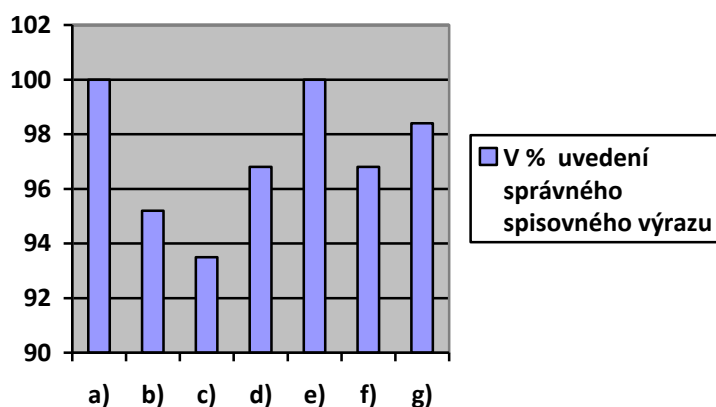

Přiřazení vhodného výrazu do spisovné komunikace bylo pro respondenty ze všech úkolů nejméně problematické. Nejvíce chybováno bylo při výběru druhého výrazu (často nevhodně zvoleno *zodpovídám*), přesto 93,5% respondentů odpovědělo správně. Celková úspěšnost daného odstavce byla 97,2%, v tomto případě tedy můžeme konstatovat, že studenti jsou schopni vhodně volit spisovné prostředky. Celková úspěšnost celého cvičení, tedy odstavce A) i odstavce B) dohromady je 78,2%.

Tabulka 15B

Odpověď	a)	b)	c)	d)	e)	f)	g)
Četnost	62	59	58	60	62	60	61
v %	100%	95,2%	93,5%	96,8%	100%	96,8%	98,4%

Graf 15B

5.1.16 Otázka 16

*Napište prosím krátký písemný projev na téma *Moje nejkrásnější dovolená.**

Účelem tohoto úkolu bylo zjistit, zda respondenti v písemném nepřipraveném projevu užívají spisovnou či obecnou češtinu. Běžné chyby nebyly předmětem zkoumání, obecná čeština se vyskytla pouze ve dvou projevech, tedy v 3,2%. V obou případech se jednalo o skloňování adjektiv. (*Vídeň je velmi starý a krásný město. Dívala jsem se na různé historické památky.*) Studenti v psané komunikaci užívají vhodně spisovné češtiny, tedy preferované variety pro písemný projev.

5.2 Shrnutí výsledků

Z popsaných výsledků dotazníkové šetření vyplývají následující data, která nechceme generalizovat, spíše je předkládáme jako názorovou tendenci, která mezi dnešními studenty češtiny jako cizího jazyka panuje.

Dotazovaní respondenti nejčastěji komunikují česky v institucích, tj. během studia případně zaměstnání, častěji využívají formální komunikaci a se spisovnou češtinou se setkávají nejčastěji během studia. S obecnou češtinou nejčastěji přichází do kontaktu na ulici, "venku".

Otázka týkající se komunikačních preferencí při rozhovoru s někým, kdo hovoří obecnou češtinou neměla výrazně převládající odpověď, přesto více respondentů inklinuje k přizpůsobení se, tedy hovořit také alespoň částečně obecnou češtinou.

Z výsledků vyplývá, že 96,8% respondentů v různých časových intervalech kvůli obecné češtině v komunikaci rozumí špatně nebo vůbec. Tendence v odpovědích dle ukazují, že jim tato situace vadí.

Dotazníkovou sondou byl dále zjišťován poměr časové dotace spisovné a obecné češtiny ve výuce. Převážně spisovnou češtinou a obecnou okrajově se ve výuce zabývá 51,6% respondentů. 33,9% respondentů pak uvedlo, že náplní výuky je čistě spisovná čeština, 14,5% studentů se ve výuce zabývá spisovnou a obecnou češtinou rovným dílem.

Reálné užití jednotlivých variet v komunikaci dle následujících výsledků poměrně koresponduje s časovým rozložením výuky, 48,4% respondentů využívá v komunikaci spíše spisovnou češtinu, obecnou pouze okrajově. 32,3% odpovědělo, že využívá pouze spisovnou češtinu, 11,2% využívá v komunikaci obě variety stejně často a 8,1% využívá spíše obecnou češtinou.

Následující otázka zjišťovala, jaký je podle názoru studentů ideální poměr zastoupení spisovné a obecné češtiny ve výuce. 54,8% studentů považuje za optimální věnovat více času spisovné češtině, méně obecné. Tím také dochází ke shodě s reálnou situací, 51,6% respondentů odpovědělo, že to takto ve výuce skutečně mají. Druhý nejfrekventovanější názor je výuku rozdělit rovným dílem, tuto možnost zvolilo 33,9% respondentů, ale pouze 14,5 % uvedlo, že ve výuce skutečně mají obecnou a spisovnou češtinu rovným dílem. Můžeme tedy vyvodit, že potřeba časové dotace na obecnou češtinu ve výuce je z hlediska pohledu studentů vyšší než jaká doposud v reálné výuce je. Pouze 11,3% dotázaných studentů považuje za ideální poměr ve výuce češtiny všechen čas věnovat pouze češtině spisovné.

V praktické části dotazníku bylo zjišťováno, zda oslovení mluvčí dokážou strukturní útvary českého národního jazyka rozlišit a zda je sami mohou adekvátně používat ve vybraných komunikačních situacích. První praktická otázka testovala schopnost respondenta zvolit spisovné výrazy v řadě obecně českých, objevovaly se zde výrazy s úžením $é > í$, dále odlišná deklinace adjektiv projevující se diftongizací $y > ej$, výrazy s protetickým *v-* a také vynechání koncového *-l*. Dané cvičení mělo u respondentů menší než poloviční úspěšnost, správně odpovědělo 49,6% respondentů.

68,6% respondentů pak doplnilo vhodné spisovné synonymum k obecně českým slovům, v opačném případě, tj. u doplnění obecně českého výrazu ke spisovnému byly výsledky nejhorší z celého praktického testování, správně odpovědělo pouze 42,4% respondentů.

V případě otázky zjišťující schopnost respondentů rozlišit komunikaci v obecné a spisovné češtině a přizpůsobit tomu tak volbu prostředků respondenti dosáhli lepších výsledků ve spisovné komunikaci, úspěšnost byla téměř 100% (97,2%). U obecné češtiny dokázalo vhodné prostředky zvolit 59,9% respondentů. Nepřipraveným písemným projevem jsme zjistili, že obecná čeština se v těchto projevech vyskytuje minimálně, pouze v 3,2%.

Porovnáním výše uvedených výsledků s našimi hypotézami zjistíme následující.

Hypotéza 1) Studenti jsou schopni oddělit jevy obecně české od spisovných. Výsledek prokázal úspěšnost na 49,6%, což je středová linie neprokazující většinovou schopnost jevy oddělit, zároveň však neprokazuje extrémní neschopnost tyto jevy rozlišit. Vzhledem k poloviční úspěšnosti, která se nám jeví jako nízká, hypotézu nepovažujeme za potvrzenou. Dle SERR by uživatel na úrovni B2 již měl být schopen rozdíly identifikovat.

Hypotéza 2) Studenti znají základní obecně české lexikum. 68,6% je procentuální úspěšnost v případě volby synonym k obecně českým výrazům, úspěšnost v opačném případě, tedy volby spisovných k obecně českým byla nejhorší ze všech testovacích otázek, pouze 42,4%. Výrazy užití v testování neměly neobvyklý charakter, jednalo se o slova běžně užívaná, přesto nelze potvrdit hypotézu, že studenti znají základní obecně české lexikum.

Hypotéza 3) Studenti jsou schopni zvolit prostředky vhodné pro komunikaci ve spisovné nebo obecně české rovině. Výrazně lepších výsledků než při cvičení zaměřeném na lexikografii respondenti dosáhli při rozlišení vhodných jazykových prostředků pro daný typ komunikace. Úspěšnost cvičení byla celkem 78,2%, přičemž v odstavci prověřující vhodný výběr prostředků pro komunikaci ve spisovné češtině byla úspěšnost téměř 100% (97,2%). Výsledky tedy ukázali, že respondenti jsou schopni zvolit prvky vhodné pro komunikaci ve spisovné nebo obecně české rovině a hypotézu tedy považujeme za potvrzenou.

Hypotéza 4) Studenti v písemném projevu automaticky použijí spisovný jazyk, který je preferovanou variantou pro daný typ projevu. Analýzou zvolených jazykových prostředků v nepřipraveném písemném projevu jsme zjistili, že obecná čeština se v těchto projevech vyskytuje minimálně, pouze v 3,2% případech. 96,8% respondentů užívá prostředků spisovných, hypotézu tedy považujeme za potvrzenou.

Námi stanovenými hypotézami a jejich následnou konfrontací s výsledky dotazníkového šetření bylo zjištěno, že dotázaní studenti spíše nejsou schopni oddělit morfologické a fonologické jevy obecně české od spisovných. Taktéž spíše neznají obecně české lexikum. Zároveň jsou schopni zvolit prostředky vhodné pro

komunikaci ve spisovné nebo obecně české rovině a v písemných projevech používají spisovný jazyk, který je preferovaný pro daný typ komunikace.

5.3 Lingvodidaktická doporučení

Výsledky dotazníkového šetření nám přiblížily pohled na výuku obecné češtiny samotných studentů češtiny jako cizího jazyka, tedy těch, kterých se tato problematika bezprostředně týká. Studenti si dobře uvědomují koexistenci obou variet českého národního jazyka a jsou schopni identifikovat prostředí, ve kterých se s tou či onou varietou setkávají. Zajímavá je tendence studentů přizpůsobit se v komunikaci partnerovi, tedy pokud on užívá obecnou češtinu, respondenti uvedli, že se také snaží hovořit nespisovně. Při pohledu na učební materiál a strukturu výuky tak lze vyvodit, že studenti nejčastěji obecnou češtinu užívají právě při této nápodobě a tím se ji také učí. Větší část respondentů uvedla, že hlavní náplní výuky je spisovná čeština, češtinou obecnou se zabývají okrajově. Tuto skutečnost by však rádo změnilo téměř 34% respondentů, kteří uvedli, že by ideální poměr ve výuce měl být vyrovnaný. S potřebou větší míry výuky obecné češtiny také souvisí fakt, že většině respondentům nepochopění kvůli obecné češtině vadí. Špatné nebo žádné porozumění kvůli obecné češtině v různém časovém intervalu pak přiznalo 96,8% dotázaných, což je vzhledem k jejich jazykové úrovni velmi vysoké číslo.

Porovnání výsledků s předem určenými hypotézami ukázalo, že studenti dokážou rozlišit strukturní útvary českého národního jazyka (spisovnou a obecnou češtinu) v komunikaci a jsou schopni zvolit jazykové prostředky vhodné pro danou komunikační formu. Zároveň se prokázalo, že v písemných projevech užívají spisovnou češtinu, která je v daném projevu preferovanou variantou. Analýzou výsledků jsme dále dospěli k závěru, že studenti mají problém při rozlišení morfologických a fonologických odlišností obecné a spisovné češtiny a že největším problémem je obecně české lexikum. Při porovnání výsledků s rozbořením vybraných učebních materiálů můžeme konstatovat, že tato skutečnost částečně reflektuje jejich obsah - v učebních materiálech se spíše vyskytuje důraz na rozlišení fonologických a morfologických jevů obecně českých a spisovných, obecně české lexikum však

najdeme v minimální míře. Tento fakt by tak mohl být podnětem pro lektory kurzů či autory samotných učebnic pro prahové či nadprahové úrovně, připojení slovníku obsahující frekventovaná obecně česká slova do učebního materiálu, případně do výuky samotné. Je zřejmé, že obecně české odlišnosti v morfologii a fonologii neznemožňují porozumění v takové míře, jako odlišnosti v lexiku, které v mnohých případech nelze vytušit ani odvodit.

S přihlédnutím k názoru studentů češtiny jako cizího jazyka na zahrnutí obecné češtiny do výuky ve větší míře také navrhuje především do výukových materiálů začlenit souhrnné lekce, které by se touto tematikou zabývaly. Jedná se o preferovanou formu prezentace, která by systematicky sdružovala a propracovávala příležitostné poznámky o obecné češtině v autentickém textu. Jako žádoucí se také jeví různé výukové aktivity typu role play, kdy může být úkolem dialog s užitím obecně českých jevů, vhodné je také užití literatury (převod obecně českého textu do spisovného), filmy, písně apod.

Vzhledem k odlišnému složení každé výukové třídy je vždy především nutné zhodnotit preference daných studentů, jejich jazykové znalosti, motivace a cíle. Zjištění těchto skutečností, nalezení společného směru výuky a poté jeho důsledného dodržování by mělo být jednou z hlavních kompetencí lektora či učitele češtiny jako cizího jazyka.

Závěr

V předkládané diplomové práci jsme se zabývali místem obecné češtiny ve výuce češtiny jako cizího jazyka. Teoretické východisko této práce se týkalo zejména stratifikace českého národního jazyka s přihlédnutím k jeho dvěma nejrozšířenějším varietám, jež jsou dodnes v pozornosti vědecké i laické veřejnosti, obecné a spisovné češtině. V práci jsme prezentovali morfologické, fonologické, syntaktické a lexikální odlišnosti těchto dvou variet, historické souvislosti, které zapříčinily jejich vznik a také jsme nastínili odborné názorové proudy a tendence související s danou tematikou. Samostatnou kapitolou pak byla Čeština jako cizí jazyk, ve které jsme představili v současné době jednu z nejvyužívanějších lingvodidaktických metod, metodu komunikační. Stručně jsme prezentovali podmínky vzniku této metody, její hlavní rysy, pozitiva či možná negativa. Dále jsme se zabývali problematikou začlenění nespisovné variety do institucionalizované výuky, v rámci které jsme analyzovali frekventovaně užívané učebnice češtiny pro cizince s přihlédnutím ke způsobu prezentace obecné češtiny.

V praktické části práce jsme pak představili cíle dotazníkového výzkumu, hypotézy, použitou dotazníkovou formu, metody sběru dat a charakteristiku výzkumného vzorku. Dotazníkovou formou jsme zjišťovali reálné preference jinojazyčných mluvčích při studiu češtiny jako cizího jazyka, jejich názor na přítomnost obecné češtiny ve výuce a způsob komunikace. Odpovědi na teoretické otázky jsme následně ověřili praktickými testovacími otázkami na rozlišení obecné češtiny od spisovné a na její vhodné užívání v daných komunikačních situacích. V závěru práce jsme pak představili výsledky této analýzy a porovnali je s hypotézami a teoretickým východiskem práce. Na základě tohoto porovnání jsme pak představili lingvodidaktická doporučení z něj plynoucí.

Výsledky šetření jsou dle našeho mínění v mnoha ohledech zajímavé a ukazují skutečné postoje dotázaných studentů češtiny jako cizího jazyka. Vzhledem k velikosti a charakteru nelze vzorek vnímat jako reprezentativní, nicméně z výsledků lze vyvodit určité naznačené tendence v názoru na zařazení nespisovné variety českého národního jazyka do výuky. Tyto tendence by však bylo vhodné podpořit dalším, detailnějším průzkumem, který by mohl být předmětem mého dalšího zkoumání.

Literatura

Odborná literatura, učebnice, periodika a sborníky

- ADAMOVIČOVÁ, A. et al. *Čeština jako cizí jazyk. Úroveň B2*. Praha: MŠMT a nakl. Tauris, 2005, 403 s.
- ADAMOVIČOVÁ, A.; IVANOVOVÁ, D. *Basic Czech I* Praha: Karolinum, 2016, 194 s.
- ADAMOVIČOVÁ, A.; IVANOVOVÁ, D.; HRDLIČKA, M. *Basic Czech II* Praha: Karolinum, 2014, 252 s.
- ADAMOVIČOVÁ, A.; HRDLIČKA, M. *Basic Czech III* Praha: Karolinum, 2010, 304 s.
- ADAMOVIČOVÁ, A.; PEŠIČKA, J. Běžně mluvený jazyk ve výuce češtiny pro cizince. In: *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka 2005 - 2006*. Praha: Akropolis, 2006, s. 81-85.
- ADAMOVIČOVÁ, A.; CVRČEK, V.; PETKEVIČ, V. (eds) *Radost z jazyků: Sborník příspěvků k 75. narozeninám prof. Františka Čermáka*. Praha: NLN, 2015, 416 s.
- BERMEL, N. O tzv. české diglosii v současném světě. *Slovo a slovesnost*, roč. 71, č. 1, s. 5 - 30.
- BĚLIČ, J. *Sedm kapitol o češtině*. Praha: SPN, 1955, 147 s.
- BISCHOFOVÁ, J. *Čeština pro středně a více pokročilé*. Praha: Karolinum, 2011, 324 s.
- BOCCOU KESTŘÁNKOVÁ, M. Postavení obecné češtiny ve výuce češtiny pro cizince. In: *Studie z aplikované lingvistiky*. Praha: Filosofická fakulta University Karlovy, 2017, s. 72 - 85.
- BOCCOU KESTŘÁNKOVÁ, M. *Čeština pro cizince B1*. Praha: Edika, 2016, 592 s.
- ČECHOVÁ, M a kol. *Současná česká stylistika*. Praha: Institut sociálních vztahů, 2003, 340 s.
- ČERMÁK, F. Obecná čeština: je součástí diglosie? *Jazykovědné aktuality*, 34, 1997, s. 36.

- DANEŠ, F. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, 1997. 292 s. ISBN 80-200-0617-6
- DANEŠ, F. Pojem "spisovného jazyka" v dnešních společenských podmínkách. In: *Dynamika současné češtiny z hlediska lingvistické teorie a školské praxe*. Praha: PedF UK, 1988, s. 21 - 28.
- DANEŠ, F. Čeština bez příkras a čeština v plné kráse. In: *Český jazyk a literatura*, 1992/1993, roč. 43, č. 7/8, s. 180 - 183.
- DOVALIL, V. K souvislostem mezi jazykovou normou a varietou. *Slovo a slovesnost*, 2001, roč. 62, č. 3, s. 176 - 184.
- GEBAUER, J. *Historická mluvnice jazyka českého. D. I, Hláskosloví*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1693, 765 s.
- HAVRÁNEK, B. Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*, Praha: Melantrich, 1932, s. 32 - 84.
- HENDRICH, J a kol. *Didaktika cizích jazyků*. Praha: SPN, 1988, 498 s.
- HOLÁ, L.; BOŘILOVÁ, P. *Čeština expres 1*. Praha: Akropolis, 2010, 100 s.
- HOLÁ, L.; BOŘILOVÁ, P. *Čeština expres 2*. Praha: Akropolis, 2015, 168 s.
- HOLÁ, L. *New Czech Step by Step*. Praha: Akropolis, 2008, 260 s.
- HRBÁČEK, J. *Úvod do studia českého jazyka*. Praha: Karolinum, 1994, 170 s.
- HRDLIČKA, M. *Kapitoly o češtině jako cizím jazyku*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010, 245 s. ISBN 978-80-7043-867-1
- HRDLIČKA, M. K prezentaci češtiny v učebnicích pro jinojazyčné mluvčí. In: *Radost z jazyků: Sborník příspěvků k 75. narozeninám prof. Františka Čermáka*. Praha: NLN, 2015, s. 279.
- HRONEK, J. *Obecná čeština*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 1972, 160 s.
- HRONEK, J. Otázky obecné češtiny ve vztahu k výuce cizinců. In: *Čeština jako cizí jazyk I*. Praha: Ústav slovanských studií Filosofické fakulty University Karlovy, 1985, s. 57 - 79.
- CHLOUPEK, J. *Dichotomie spisovnosti a nespisovnosti*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1986. 131 s.
- CHOMSKY, N. *Syntaktické struktury*. Praha: Academia, 1966, 209 s.
- CHROMÝ, J. *Protetické v- v češtině*. Praha: Univerzita Karlova, 2017, 281 s. ISBN 978-80-7308-717-3

- KARLÍK, P.; NEKULA, M.; PLESKALOVÁ, J. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, 2002, 604 s. ISBN 80-7106-484-X
- KARLÍN, P.; NEKULA, M.; RUSÍNOVÁ, Z. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: NLN, 2012, 799 s. ISBN 978-80-7106-624-8
- KRČMOVÁ, M. Současná běžná mluva v českých zemích. In: *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, 1997, s. 160 - 172.
- LÍNEK, J.; VLASÁKOVÁ, K. *Čeština jako cizí jazyk. Úroveň A1*. Praha: MŠMT a nakl. Tauris, 2005, 318 s.
- LUKÁŠOVÁ, J. Obecná čeština z pohledu studentů - českých i nerodilých mluvčích. In *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ) 2006-2007*. Praha: Akropolis, 2007, s. 181 - 187.
- MATHESIUS, V. *Jazyk, kultura a slovesnost*. Praha: Odeon, 1982, 527 s.
- NEBESKÁ, I. *Jazyk, norma, spisovnost*. Praha: Karolinum, 2003, 160 s.
- NEKOVÁŘOVÁ, A. *Čeština pro život*. Praha: Akropolis, 2008, s. 264.
- POLDAUF, I.; ŠPRUNK, K. *Čeština jazyk cizí*. Praha: SPN, 1968, 417 s.
- RUSÍNOVÁ, Z. Spisovná a obecná čeština. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura 1993*, Praha: FF Univerzity Karlovy, 1995, s. 73-76.
- TRÁVNÍČEK, F. *Úvod do českého jazyka*. Praha: Komenium, 1948, 86 s.
- SGALL, P. Obichodno-razgovornyj češskij jazyk. *Voprosy jazykoznanija*, 1960, s. 11 - 20.
- SGALL, P.; HRONEK, J. *Čeština bez příkras*. Praha: H+H, 1992, 181 s. ISBN 80-85467-29-1
- SOVA, M. *A Practical Czech Course for English Speaking Students*. Praha: SPN, 1962, 521 s.
- SVOBODOVÁ, J. a kol. *Fenomén spisovnosti v současné jazykové situaci*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2011, 234 s. ISBN 978-80-7464-019-3
- ŠAUR, V. K městské mluvě v Opavě. In: *K diferenciaci současného mluveného jazyka*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity, 1995, s. 73.
- ŠEBESTA, K.; HÁJKOVÁ, E. *Didaktické studie IV. Čeština jako druhý jazyk*. Praha: PF UK, 2008. 122 s. ISBN 978-80-7290-350-4

ŠINDELÁŘOVÁ, J. Morfologické odlišnosti spisovné a obecné češtiny z pohledu cizince. In: *Čeština - jazyk slovanský 4: Sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí*. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity, 2010, s. 199 - 207.

ULIČNÝ, O. Čeština devadesátých let dvacátého století. In: *Spisovnost a nespisovnost dnes*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 61.

UTĚŠENÝ, S. K rozrůznění českého národního jazyka. (Metodologické a terminologické poznámky). *Slovo a slovesnost*, 1980, roč. 41, č. 1, s. 7 - 16.

Internetové zdroje

CANALE, M., SWAIN, M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing. In: *Applied Linguistics* [online]. [cit. 30. 6. 2017]. Dostupné z WWW:

<https://www.researchgate.net/profile/Merrill_Swain/publication/31260438_Theoretical_Bases_of_Communicative_Approaches_to_Second_Language_Teaching_and_Testing/links/0c960516b1dadad753000000/Theoretical-Bases-of-Communicative-Approaches-to-Second-Language-Teaching-and-Testing.pdf>

HOMOLÁČ, J. K pojetí normy u Ivy Nebeské. In: *Naše řeč* [online]. [cit. 10. 4. 2017]. Dostupné z WWW: <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7445>>

HYMES, D. On Communicative Competence. In: *Sociolinguistic. Selected Readings* [online]. [cit. 30. 6. 2017]. Dostupné z WWW: <<http://www.homes.uni-bielefeld.de/sgramley/Hymes-2.pdf>>

KOLÁČKOVÁ, L. Hlediska, podle nichž učitelé vybírají učebnice češtiny pro cizince. In *AUCCJ* [online]. [cit. 20. 5. 2017]. Dostupné z WWW: <<http://www.auccj.cz/setkani/1-kolackova-hlediska-podle-nichz-ucitele-vybiraji-ucebnice-cestiny-pro-cizince-a163>>

KRČMOVÁ, M. Obecná čeština. In: *Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online]. [cit. 28. 3. 2017].

Dostupné z WWW: <www.czechency.org/slovník/OBECNÁ%20ČEŠTINA>

SGALL, P. Obecná čeština. In: *Linguistica Online*. [online]. [cit. 10. 7. 2017]. Dostupné z WWW: <<http://www.phil.muni.cz/linguistica/art/sgall/sga-001.pdf>>

ŠLOSAR, D. Čeština doby husitské. In: *Nový encyklopedický slovník češtiny*.
[online]. [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z WWW:
<<https://www.czechency.org/slovník/search?search=diftongizace>>

Přílohy

Dotazník

Milí studenti českého jazyka, prosím Vás o vyplnění anonymního dotazníku, který zkoumá pohled cizojazyčných mluvčích na obecnou češtinu. Data zjištěná tímto výzkumem budou použita pro magisterskou diplomovou práci na téma "Místo obecné češtiny ve výuce češtiny jako cizího jazyka", práce bude odevzdána na Karlově univerzitě v červnu 2016. Všem děkuji za spolupráci. Bc. Barbora Novotná, email: definka@post.cz

Dotazník k diplomové práci na téma "Místo obecné češtiny ve výuce češtiny jako cizího jazyka"

- muž
- žena

Věk: Mateřský jazyk: Jaké znáte další cizí jazyky a na jaké úrovni?
Prosím napište:

.....
Vaše úroveň v českém jazyce, prosím zakroužkujte:

A1 A2 B1 B2 C1 C2

Délka pobytu v České republice: Délka studia českého jazyka:

.....
Jste si vědom rozdílů mezi spisovnou (oficiální) češtinou a obecnou (nespisovnou) češtinou? Pokud NE, nepokračujte dále.

- ANO
- NE

1) Kde a s kým nejčastěji komunikujete česky? Prosím napište:

.....
2) Který typ komunikace využíváte častěji?

- formální
- neformální
- oba typy využívám stejně často

3) Ve kterém prostředí se setkáváte se spisovnou češtinou? Prosím napište:

.....
4) Ve kterém prostředí se setkáváte s obecnou, nespisovnou češtinou? Prosím napište:

.....
5) Pokud hovoříte s někým, kdo mluví obecnou češtinou, snažíte se:

- hovořit také alespoň částečně obecnou češtinou
- hovořit pouze spisovnou češtinou
- jiné, prosím vypište:

.....
6) Jak často se dostáváte do situace, kdy kvůli obecné češtině rozumíte špatně nebo nerozumíte vůbec?

- vždy, když komunikuji
- velmi často
- často
- někdy
- málokdy
- nikdy

7) Jak zvládáte komunikaci s někým, kdo mluví obecnou češtinou?

- bez problémů
- s menšími problémy
- s většími problémy
- nezvládám vůbec
- nedokážu posoudit

Pokud jste vybral/a variantu bez problémů, přejděte prosím k otázce číslo 9

8) Odpověděl/a jste, že Vám komunikace v obecné češtině nejde úplně bez problémů. Řekl/a byste, že Vám tato skutečnost vadí, nebo že Vám nevadí?

- určitě mi to vadí
- spíše mi to vadí
- spíše mi to nevadí
- určitě mi to nevadí
- nezabývám se tím

9) Při výuce českého jazyka s lektorem či učitelem se věnujete:

- pouze spisovné češtině
- převážně spisovné češtině, obecnou češtinou se zabýváme okrajově
- rovným dílem, polovinu času se věnujeme spisovné češtině, polovinu obecné
- převážně obecné češtině, spisovné méně
- pouze obecné češtině

10) Kterou češtinu využíváte v komunikaci více Vy osobně?

- určitě pouze spisovnou češtinu
- spíše spisovnou češtinu, obecnou pouze okrajově
- obě stejně
- spíše obecnou češtinu, spisovnou pouze okrajově
- určitě pouze obecnou češtinu
- jiné, prosím vypište:

.....

11) Jaký by měl dle Vašeho názoru být optimální poměr času věnovaný spisovné a obecné češtině ve výuce?

- výuku věnovat pouze spisovné češtině
- výuku věnovat převážně spisovné češtině, obecnou češtinou se zabývat okrajově
- výuku rozdělit rovným dílem, polovinu času se věnovat spisovné češtině, polovinu obecné
- výuku věnovat převážně obecné češtině, spisovné méně
- výuku věnovat pouze obecné češtině

12) V každém řádku prosím podtrhněte ta slovní spojení, která jsou dle vašeho názoru spisovná.

velký pivo, hodné dítě, malé kotě, lítat, mlíko

milý učitel, malej kluk, hezkej pes, mladý student, velkej dům

vodjet, otevřít, vobjednat, okno, oklepat, voko

on mi to řek, já jsem za to nemohl, sedl jsem si na židli, cestou jsem někde pích kolo

13) Napište spisovná synonyma k obecně českým slovům. (např.: flaška – lahev)

flek - brácha - fajn - kytka -

14) Napište obecně česká synonyma k spisovným slovům. (např.: káva - kafe)

chléb - ano - peníze - pořád -

15) Doplněte text. Vyberte ze závorčky vhodné slovní spojení pro komunikaci v obecné nebo spisovné češtině.

Seznam použitých zkratk

OČ - obecná čeština

SČ - spisovná čeština